

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

Sisukord

1. Üldalused	2
1.1. Valdkonnapädevus	2
1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht	2
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming	3
1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks	4
1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine	6
1.6. Hindamine	7
1.7. Õppekeskkond	8
2. Ainekavad	8
2.1. Inimeseõpetus	8
2.2. Ajalugu	28
2.3. Ühiskonnaõpetus	42
LIHTSUSTATUD ÕPE	52
TOIMETULEKUÕPE	68

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeainet, millest inimeseõpetust õpitakse I kooliastmes 2. ja 3. klassi, II kooliastmes 4. ja 6. klassis ning III kooliastmes 7. ja 8. klassis, ajalugu õpitakse alates 5. klassist ja ühiskonnaõpetust õpitakse 6. ning 9. klassis. Ainekavades kirjeldatud õpitulemuste saavutamiseks on õppeainete arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
ajalugu		3	6
inimeseõpetus	2	2	2
ühiskonnaõpetus		1	2

Õppeainete nädalatundide jagunemine kooliastmete sees ja õppesisu klasside kaupa määratakse kindlaks kooli õppekavas arvestusega, et õpitulemused ning kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud on saavutatavad.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo-sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetus omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning

ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel. 3 Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

Üldpädevuste arendamine.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu keskkete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme.

Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotleavad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgi, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Kasutatakse saadud teavet ühiskonna probleemide üle arutlemiseks ja arvamuse avaldamiseks. Ollakse teadlikud kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning osatakse kasutada e-teenuseid. Ollakse teadlikud digivahendite rakendamisega kaasneva võimalikest terviseriskidest ja veebi turvalisusest.

Läbivate teemade käsitlemine.

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognoosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab

õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumistaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest. Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuses rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;

- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik. Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajaloõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste

faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis 5 rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest. Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalsed keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatuse ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

2.1.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
Õpilane: - Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. - Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. - Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel. - Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. - Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. - Tunneb liiklusreegleid. - Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. - Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. - Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.	Õpilane: - Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist. - Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. - Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust. - On loov ja ettevõtlik. - On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest. - Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikadena. - Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud	Õpilane: - Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. - Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas. - Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse. - Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel. - On loov ja ettevõtlik. - Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena. - Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv. - Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega. - Kasutab terviseinfo

10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida. 11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. 13. Oskab oma tervist hoida. 14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. 15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. 16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi. 17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. 18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.	suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid. 8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi. 9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust. 10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust. 12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. 13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele. 14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi. 15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.	saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi. 10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise. 11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi. 12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid. 13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus. 14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.
---	---	---

2.1.3. Õpitulemused

I kooliaste

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

2.klass

Teema: Mina

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.

Õppesisu

Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Sallivus. Viisakas käitumine.

Praktilised tööd:

- mõttekaardi koostamine;
- loovtöö: visuaalne pilt iseendast;

Teema: Mina ja tervis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 2) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Õppesisu

Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid.

Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.

Praktilised tööd:

- plakati koostamine teemal: tervislik eluviis;
- enda ajakasutuse analüüsi teostamine õpetaja juhendamisel;

Teema: Mina ja minu pere

Õpitulemused

Õpilane:

1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;

2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Õppesisu

Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid.

Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses.

Praktilised tööd:

- mõttekaardi koostamine: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses;

Teema: Mina ja Eesti

Õpitulemused

Õpilane:

1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;

- 2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 3) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.

Õppesisu

Eesti – minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti pealinn.

Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.

Rahvakalendri tähtpäevad.

Praktilised tööd:

- õppekäik kodukoha olulistesse kohtadesse;

Teema: Mina: aeg ja asjad

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 2) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 3) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 4) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

Õppesisu

Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus.

Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

Praktilised tööd:

- päeva- ja nädalakava koostamine;
- õpimapi sisseseadmine ja koostamine;

3. klass

Teema: Mina

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Õppesisu

Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.

Praktilised tööd:

- mõistekaardi koostamine;
- loovtöö: teemaga seotud plakat;

Teema: Mina ja tervis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 2) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Õppesisu

Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.

Praktilised tööd:

- probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös;
- praktiliste tegevuste kaudu esmaabivõimaluste demonstreerimine;

Teema: Mina ja teised

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 7) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 9) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;
- 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Õppesisu

Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine.

Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest.

Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed.

Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüsid;
- rollimängud teemaga seotud oskuste demonstreerimiseks;
- liiklussituatsioonide praktiline lahendamine.

Teema: Mina: teave ja asjad

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 2) leiab infot erinevatest allikatest;
- 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Õppesisu

Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas.

Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine.

Praktilised tööd:

- töö erinevate teabeallikatega nende usaldusväärsuse hindamise eesmärgil;
- praktiline ülesanne digivahendite abil info leidmiseks;

II kooliaste

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

4. klass

Teema: Tervis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 2) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 3) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 4) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 5) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias.

Õppesisu

Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed.

Praktilised tööd:

- oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine;

Teema: Tervislik eluviis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Õppesisu

Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.

Praktilised tööd:

- unepäeviku täitmine.

Teema: Murdeiga ja kehalised muutused

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 2) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.

Õppesisu

Murdeiga inimese elukaas. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.

Praktilised tööd:

- juhtumite lahendamine rühmatööna;

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises;

selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;

2) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;

3) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;

4) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust;

5) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;

6) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Õppesisu

Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele. Oskus öelda "ei".

Praktilised tööd:

- juhtumite arutelud;
- rollimängud;

Teema: Haigused ja esmaabi

Õpitulemused

Õpilane:

1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;

2) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;

Õppesisu

Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.

Praktilised tööd:

- praktilised ülesanded esmaabivõtete demonstreerimiseks;

6. klass

Teema: Mina ja suhtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 2) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 3) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 4) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.

Õppesisu

Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.

Praktilised tööd:

- praktilised harjutused teema põhjalikumaks mõistmiseks;

Teema: Suhtlemine teistega

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;

- 2) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 3) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 4) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 5) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 6) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 7) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 8) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;
- 9) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.

Õppesisu

Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.

Praktilised tööd:

- juhtumite lahendamine;

Teema: Suhted teistega

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 2) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 3) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 4) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

Õppesisu

Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikute iseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.

Praktilised tööd:

- teemaga seotud rollimängud;

Teema: Konfliktid ja probleemilahendus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 2) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 3) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 4) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 5) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 6) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 7) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.

Õppesisu

Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüsid;
- teemakohased rolli- ja meeskonnamängud;

Teema: Positiivne mõtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 2) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

Õppesisu

Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.

Praktilised tööd:

- loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks;

III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

7. klass

Teema: Inimese areng ja murdeea koht selles

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 3) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.

Õppesisu

Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine

Praktilised tööd:

- praktiline ülesanne inimese elukaare visuaalseks kujutamiseks;

Teema: Inimese mina ja õnn**Õpitulemused**

Õpilane:

- 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 2) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 3) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 4) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.

Õppesisu

Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine.

Konfliktide vältimine ja lahendamine. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.

Praktilised tööd:

loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks;

Teema: Inimene ja rühm**Õpitulemused**

Õpilane:

- 1) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 2) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 3) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;

4) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega.

Õppesisu

Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

Praktilised tööd:

- dramatiseering rühma toimega tõhusaks toimetulekuks;

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 2) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 3) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 4) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.

Õppesisu

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus.

Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.

Praktilised tööd:

- õpiprojekt: noorte uimastitarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalused;

8. klass

Teema: Tervis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 2) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 3) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 4) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 5) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 6) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 7) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 8) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 9) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 10) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.

Õppesisu

Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormis olek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

Praktilised tööd:

- kehalise aktiivsuse, toitumise ja unepäeviku pidamine;

Teema: Suhted ja seksuaalsus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 2) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 3) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 5) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 6) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 7) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi;
- 8) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele.

Õppesisu

Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng.

Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused.

Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.

Praktilised tööd:

- praktiline ülesanne: kondoomi kasutamine;

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 2) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 3) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.

Õppesisu

Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

Praktilised tööd:

- esmaabi osutamisega seotud praktilised ülesanded;

2.2. Ajalugu

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

2.2.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4. Teab näiteid kodukoha minevikust. 5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu. 8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev. 9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos. 11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata. 12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos. 13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal. 14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.	1. Eristab ajaloo perioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele. 8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis. 9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust. 10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga. 11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud. 12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi. 13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu. 14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku

	rolli kultuuripärandi kandjana. 15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos. 16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.
--	--

2.2.3. Õpitulemused

II kooliaste

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloo sündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja VanaRooma ajaloost.

5. klass

Teema: Ajaarvamine ja ajalooallikad

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloo sündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 3) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 4) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 5) kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid.

Õppesisu

Ajaarvamisega seotud mõisted: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number. Ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega;
- ajajoone koostamine;

Teema: Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 3) kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;

- 4) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 5) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 6) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 7) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 8) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- 9) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 10) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.

Õppesisu

Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Elu muinasajal. Eluolu keskajal. Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodi. Eluolu uusajal. Rahvuslik ärkamisaeg. Eesti iseseisvumine. Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel. Eesti ja Teine maailmasõda. Nõukogude aeg. Iseseisvuse taastamine. **Mõisted:** Vaarao, püramiid, tempel, jumalad, preester. Linnriik, demokraatia, ori, komöödia, tragöödia. Vabariik, ääremaa, Piibel, Evangeelium, jünger, kristlased. Koodeks, mosaiik, tseremoonia, Islam, moslemid. Koraan. Rüütel, rüütliturniir, raudsärk, loss. Suurvürst, varjaag. Ristisõjad. Kroonika. Liivimaa. Kroonimine. Meister, gild. Koloonia. Luteriusk. Keiser, bojaar. Revolutsioon, terror. Diktaator. President, osariik. Pseudonüüm. Esimene Maailmasõda. Kommunistlik ühiskond. Vabadussõda. Okupatsioon. Teine Maailmasõda. Sõjalised kuriteod, natsism, fašism. Kolhoos, isikukultus. Nõukogude Eesti, “metsvennad”, deportatsioon. Balti kett, Laulav Revolutsioon, taasiseseisvumine.

Praktilised tööd:

- õppekäik kodukohaga seotud muinasaja asustusega tutvumiseks;
- õppekäik kodukohaga seotud kultuurimälestise juurde;
- keskaja temaatikaga seotud õppekäik;
- õppekäik: Vabaõhumuuseumi külastamine;
- töö ajalookaartidega;
- töö kontuurkaardiga;
- ajajoone koostamine;
- töö erinevate ajalooallikatega;

6 klass

Teema: Muinasaeg

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 2) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt;
- 3) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 4) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 5) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjust;
- 6) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 7) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärgude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- õppekäik kooli või kodukoha ümbruses;

Teema: Vanad Idamaad

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- 2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 3) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 4) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 5) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 6) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 7) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi

seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku. Vana-India ja Vana-Hiina.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;

Teema: Vana-Kreeka

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 3) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 4) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 5) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 6) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 7) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- 8) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 9) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mückeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homeroose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine,

Teema: Vana-Rooma

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 2) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 3) paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid;
- 4) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 5) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonna;
- 6) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 7) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 8) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- 9) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 10) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele;
- 11) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;

III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloo.

7. klass

Keskaeg ja varauusaeg

Teema: Maailm keskajal 476–1492

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 3) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 4) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 5) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 6) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 7) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 8) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 9) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 10) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 11) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 12) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 13) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 14) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.

Õppesisu

Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering. Läänikord, eluolu. Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamise. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;

- ideekaardi koostamine;
- võrdlustabeli koostamine;
- posteri koostamine;

Teema: Maailm varauusajal 1492–1600

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 2) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 3) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 5) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 6) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.

Õppesisu

Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. Renessanss ja humanism.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- ideekaardi koostamine;
- õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga;

8. klass

Uusaeg

Teema: Maailm 1600–1815

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;

- 2) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 5) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 6) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 7) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 8) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 9) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevus;
- 10) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 11) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 12) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 13) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 14) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 15) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.

Õppesisu

Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- 17.-18. sajandist pärit kultuuriobjekti tutvustamine;

Teema: Maailm 1815–1918

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 2) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 3) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 4) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle, rahvuslusele tänapäeval;
- 5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 6) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 7) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- 8) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 9) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 10) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 11) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 12) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 13) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 14) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 15) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 16) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.

Õppesisu

Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituse külastamine;

9. klass

Lähiajalugu

Teema: Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- 2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 8) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 9) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja 10) toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 11) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- 12) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 13) toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;
- 14) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 15) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 16) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 17) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 18) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;

20) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;

Teema: Teine maailmasõda 1939–1945

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 3) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 4) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg;
- 5) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 6) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud paikkonnas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, foto, film, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituste külastamine;
- õppekäik kodukohas asuvasse Teise maailmasõjaga seotud paika;

Teema: Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 2) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- 3) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda;
- 5) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 6) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 7) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 8) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 9) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 10) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- 11) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 12) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 13) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 14) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 15) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- 18) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 19) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.

Õppesisu

Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatsšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, foto, film, video, plakat, karikatuur, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine ;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituste külastamine;
- mälestuste kogumine;

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku 15 seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase

ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

2.3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
Õpilane: 1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.	Õpilane: 1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine. 4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta. 8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost. 11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot. 12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas,

12. Käitub teadliku tarbijana.	piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest. 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.
--------------------------------	---

2.3.3. Õpitulemused

II kooliaste

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

6. klass

Teema: Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; kultuurilised erinevused ja sallivus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 4) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 5) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 6) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratlada.

Õppesisu

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

Praktilised tööd:

- töö erinevate kaardiga;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;

Teema: Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 2) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 3) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena.

Õppesisu

Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.

Praktilised tööd:

- ideekaardi koostamine;

Teema: Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine. Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 2) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 3) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 4) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 5) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 6) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades.

Õppesisu:

Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes

ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne). Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Praktilised tööd:

- õppekäigud kohaliku omavalitsuse asutustesse;

Teema: Allikad ja autoriõigus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 2) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 3) kasutab viitamist nõuetekohaselt.

Õppesisu

Allikas, arvamus, fakt. Allikate usaldusväärsus. Autoriõigused ja viitamine.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument);
- referaadi koostamine;

Teema: Töö, planeerimine ja tarbimine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 2) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 3) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 4) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 5) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 6) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 7) koostab eelarve etteantud piirides;
- 8) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 9) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Õppesisu

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

Praktilised tööd:

- eelarve koostamine;
- ajaplaani koostamine;

III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

9.klass

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

Teema: Meedia ja teave

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 2) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 3) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 4) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsiooni eetika, avaliku ja eraelu piir. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega;

Teema: Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;

- 2) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 3) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 4) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 5) võrdleb tõekspidamisi, tavaid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 6) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohtulukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed

jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteetid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Praktilised tööd:

- võrdlustabeli koostamine;

Teema: Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris.

Õppesisu

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Praktilised tööd:

- õppekäik;

Teema: Ühiskonnaliikmete õigused

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

- 3) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 4) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi.

Õppesisu

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüs;

Teema: Riik ja valitsemine: demokraatia

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 2) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 3) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 4) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 5) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 6) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 7) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 8) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid.
- 9) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 10) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;

Õppesisu

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

Praktilised tööd:

- võrdlustabeli koostamine;

Teema: Eesti ja maailm

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 2) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 3) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 4) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 5) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 6) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 7) toob näiteid kultuurielanude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 8) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 9) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 10) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.

Õppesisu

Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Eesti kultuur ja maailm.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüs;

Teema: Kodanikuühiskond

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 2) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 3) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides.

Õppesisu

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus

ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine riisiludes.

Praktilised tööd:

- ideekaardi koostamine;

Teema: Majandus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 2) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 3) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 4) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 5) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 6) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 7) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osaühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. otsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja tööotsijaile. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Praktilised tööd:

- eelarve koostamine;
- enda tarbimiskäitumise uurimine;

LIHTSUSTATUD ÕPE

1.1 Sotsiaalainete kaudu kujundatavate üldpädevuste arengu toetamine (lihtsusatud õpe)

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhendada toetab ajalugu. Sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu keskkonna normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärgid, mille kujundamisel on suurem rõhk inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotleavad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgid, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid

meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Kasutatakse saadud teavet ühiskonna probleemide üle arutlemiseks ja arvamuse avaldamiseks. Ollakse teadlikud kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning osatakse kasutada e-teenuseid. Ollakse teadlikud digivahendite rakendamisega kaasneda võivatest terviseriskidest ja veebi turvalisusest.

1.2 Sotsiaalainete lõimingu rakendamise viisid (lihtsusatud õpe)

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeel. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusõpetus. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tööõpetus. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendite eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.3 Läbivate teemade käsitlemine sotsiaalainetes (lihtsusatud õpe)

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskkond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiasid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

2. Ainekavad

2.1 Inimeseõpetus

1. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukoha, õdede-vendade ja vanemate nimed;
- 2) nimetab küsimuste abil oma lemmiktegevusi;
- 3) osaleb ühistes (õppe)mängudes ja järgib meeldetuletamisel mängureegleid;
- 4) vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks;
- 5) tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise;
- 6) teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel;
- 7) teab oma kehaosi (pea, kael, kõht, selg, käed, jalad, juuksed ja nägu);
- 8) järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
- 9) märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust;
- 10) nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaagu õiges järjestuses;
- 11) teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt;
- 12) teab, et elab Eestis;
- 13) teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses.

Õppesisu:

Mina. Minu nimi, klass, kodu asukoht, õdede-vendade ja vanemate nimed. Minu lemmiktegevused. Viisakas käitumine. Reeglitest kinnipidamine. Minu ja teiste asjad. Hügieeninõuded. Kehaosad. Oma välimuse ja ümbruse korrashoid. Nädalapäevad, ööpäeva osad, aastaajad. Ohutu liiklemine tänaval. Kodumaa eesti ja Eesti lipuvärvid.

Praktilised tööd:

- loominguline ülesanne: enda visuaalne kujutamine;

2. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides; kutsub õpetaja suunamisel kaaslasti tuttavat (õppe)mängu mängima, jagab mänguasju;
- 2) tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab; käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust);
- 3) teab oma vanust, sünnipäeva ja kodust aadressi, nimetab oma kodukoha;
- 4) kirjeldab tegevusi, mis talle rõõmu pakuvad;
- 5) hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib/ei meeldi;
- 6) eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
- 7) tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat);
- 8) tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga;
- 9) järgib ise ja õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
- 10) nimetab näitvahenditele toetudes tervisele kasulikke toite;
- 11) nimetab oma lähisugulasi;
- 12) teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;
- 13) teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid;
- 14) tunneb kella täistundides;
- 15) teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel ja võõraste inimestega suhtlemisel;
- 16) oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks.

Õppesisu:

Mina ja meie. Teise inimese kuulamine, ütluste mõistmine ja nendele reageerimine (vastusrepliigid dialoogis), dialoogi alustamine ja jätkamine tuttavas situatsioonis. Viisakas käitumine (tervitamine, palumine, tänamine, eakaaslase ja täiskasvanu poole pöördumine, võimalik keeldumine jne). Minu, võõras ja ühine asi. Inimnese emotsioonid. Hooliv suhtumine üksteisesse. Hügieeninõuete järgimine igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms). Tervislik toitumine. Pereliikmete aitamine kodustes töödes. Vanemate ja koolitöötajate ametid. Kellaajad. Ohutu liiklemine. Võõraste inimestega suhtlemine. Abi küsimine.

Praktilised tööd:

- enda toitumise jälgimine mingi aja jooksul;

3. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) alustab ja jätkab dialoogi (küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koosteggevusele, nõustumine, loobumine);
- 2) nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb;
- 3) hindab õpisisituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi;
- 4) teab erinevates kohtades ja olukordades viisaka käitumise reegleid;
- 5) tunneb näoilme ja hääletooni järgi ära ja nimetab kaaslaste 4–6 emotsiooni;
- 6) teab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise vahendeid ja vajalikkust;
- 7) teab terve ja haige inimese tunnuseid; märkab oma enesetunnet ning teavitab sellest kaaslasti;
- 8) teab, et ravimeid võetakse haige olles, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
- 9) kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport;
- 10) kõneleb õpetaja suunamisel oma perekonnast: pere suurus, pereliikmete nimed, õdede-vendade vanus, vanemate tegevus;
- 11) küsimustele toetudes räägib enda ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel;
- 12) teab, mis on tema kodukoht ja kodumaa; väärtustab Eestit – oma kodumaad; tunneb Eesti sümboleid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill);
- 13) tunneb kella täis- ja pooltundides;
- 14) nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi;
- 15) teab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti;
- 16) palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi.

Õppesisu:

Dialoog teistega: küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koosteggevusele, nõustumine, loobumine. Sarnasused ja erinevused teistega. Ühiskonnas aktsepteeritavad käitumisnormid. Viisakas käitumine. Hooliv ja teisi arvestav suhtlemine. Enda puhtuse ja välimuse eest hoolitsemine. Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Vaba aja tervislik ja kasulik veetmine. Ravimid. Minu perekond. Minu kodumaa Eesti ja Eesti sümboolid. Pere ja kodukoha traditsioonid. Kellaajad. Ohtlikud olukorrad kooliteel. Abi palumise võimalused.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- lühipalade lugemine ja anlüüsimine;
- situatsioonide analüüsid: alternatiivsete lahenduste leidmine ja kaaslastele soovitude andmine;
- plakati koostamine teemal: tervislik eluviis;
- loominguline ülesanne: enda perekonna visuaalne kujutamine;

4. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade – teade);

- 2) nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid;
- 3) analüüsib õpetaja juhendamisel situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumise ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi;
- 4) jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid;
- 5) tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada;
- 6) teab enda tervist tugevdavaid ja nõrgestavaid tegureid (toitumine, liikumine, uni) ja harjumusi ning nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele;
- 7) nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus;
- 8) kirjeldab oma pere traditsioone;
- 9) kirjeldab ja väärtustab oma kodukohta;
- 10) tunneb kella veerandtunnise täpsusega, seostab kellaaegu oma päevakavaga;
- 11) leiab koostegEVuses teavet koolistendilt ja kooli kodulehelt;
- 12) teab erinevaid ametid; mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust;
- 13) planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist;
- 14) sorteerib täiskasvanu suunamisel klassis ja kodus tekkivaid olmejäätmeid;
- 15) teab ja kirjeldab turvalise käitumise viise igapäevaelus (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas).

Õppesisu:

Üksteise tegevust reguleeriv dialoog: teade-teade. Vaba aja tegevused ja huvid. Emotsioonid ja nendega toimetulek. Teiste abistamine. Konfliktsituatsioonide äratundmine. Tervist tugevdavad ja nõrgestavad tegurid. Minu pere ja kodukoha traditsioonid. Kellaaeg. Koostegemised. Erinevad ametid. Taskuraha ja selle planeerimine. Olejäätmete sorteerimine. Turvaline käitumine igapäevaelus: liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: oma ja sõprade vaba aja tegevused ja huvid;
- lühipalade lugemine ja analüüsimine;
- situatsioonide analüüs: käitumiste ning emotsionaalsete seisundite põhjused ja tagajärjed;
- enda päevategevuste jälgimine ja ülestähendamine;

5. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes;
- 2) osaleb eri tüüpi dialoogides (teade–küsimus–vastus jne);

- 3) kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis;
- 4) kirjeldab ja analüüsib õpetaja suunamisel oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (soovid, põhjus-tagajärg);
- 5) kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi, teab hoolitsematuse tagajärgi;
- 6) kirjeldab uimastite (alkoholi, tubaka) tarbimise mõju õppimisvõimele ja käitumisele;
- 7) jutustab tugikava abil pühade ja rahvakommete tähistamisest oma perekonnas; teab erinevaid rahvuskombeid;
- 8) mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga;
- 9) määrab aega minutilise täpsusega; koostab õpetaja abiga endale päevakava;
- 10) otsib õpetaja juhendamisel teavet teatmeteostest või internetist;
- 11) teab, kuidas suhelda sotsiaalmeedias;
- 12) teadvustab reklaamide eesmärke;
- 13) mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust;
- 14) kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis;
- 15) nimetab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises;
- 16) kirjeldab ja teadvustab pürotehnika jt ohtlike ainete väärkasutusega kaasnevat tagajärgi.

Õppesisu:

Minu ja kaaslaste erisused tegevustes ja arvamustes. Dialoogis osalemine: teade–küsimus–vastus. Konfliktsituatsioonid ja nende lahendamine. Oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemine. Uimastite (alkohol, tubakas) kahjulikkus. Pühad ja rahvakombed. Vastutus õppimisel. Päevakava. Teabeallikad. Turvaline suhtlemine sotsiaalmeedias. Reeklaamid ja nende eesmärgid. Vee ja elektri säästlik tarbimine. Olmejäätmete keskkonnahoidlik käitlemine. Ohud pürotehnika ja ohtlike ainete väärkasutamise.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: minu ja kaaslaste erisused tegevustes ja arvamustes;
- päevakava koostamine;
- situatsioonide analüüsid: konfliktsituatsioonide lahendamine;

6. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast ja kohatut käitumist/suhtlemist;
- 2) analüüsib ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (käitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe);
- 3) kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;

- 4) mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist;
- 5) kirjeldab ja hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms);
- 6) teab inimese organismi üldist ülesehitust, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsad organid;
- 7) nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitude hulgast tervisele kasulikke;
- 8) teab murdeeaga seotud muutusi inimese kehas ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust;
- 9) kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele;
- 10) hoolitseb oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad;
- 11) koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus);
- 12) hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid);
- 13) oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane;
- 14) mõistab telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkust ning teab võimalikke riske;
- 15) teab kodukeemia ja ravimite väärkasutuse tagajärgi ja selle ennetamise võimalusi;
- 16) kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral.

Õppesisu:

kKäitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe. Suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevad väljendusviisid. Inimese organismi üldine ülesehitus. Tervislik toitumine. Murdeeaga seotud muutused inimese kehas ja käitumises. Uimastite mõju organismile ja käitumisele. Oma välimuse eest hoolitsemine ja olukorraga sobiv riietus. Oma ümbruse ja kodu korrashoidmine. Teabe hankimine eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid). Telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbekas kasutamine ja sellega kaasnevad riskid. Kodukeemia ja ravimite ohutu kasutamine. Peamise tule- ja veeohutuse nõuded ning käitumisreeglid õnnetusjuhtumite korral.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: kohane ja kohatu käitumine ja suhtlemine;
- tervisliku toitumise kava koostamine;
- situatsioonide analüüsid: emotsionaalsete seisundete ja käitumis analüüsimine (käitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe);
- kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani koostamine;

7. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti, mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust/erinevust, oskab reageerida kohatule käitumisele;
- 2) teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi;
- 3) kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);
- 4) järgib viisakusreegleid, teeb kaaslastele ettepanekuid, vastab nii positiivsetele kui ka negatiivsetele ettepanekutele situatsioonile vastavaid moraalinorme ja käitumisreegleid arvestades;
- 5) väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist;
- 6) kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi);
- 7) oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpitu situatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist;
- 8) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab, kust leida infot noorte nõustamisteenuste kohta;
- 9) koostab oma tegevuste kohta nädalaplaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);
- 10) hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid);
- 11) nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus, kasutab otstarbekalt tänapäevaseid sideteenuseid (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia); oskab kirjutada e-kirja;
- 12) teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda ja teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada;
- 13) mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused);
- 14) oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid;
- 15) teab jätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käitlemisvõimalusi ja -viise; oskab jäätmeid sorteerida.

Õppesisu:

Oma seisukohtade väljendamine. Positiivsed ja negatiivsed iseloomujooned. Moraalinormid ja käitumisreeglid. Sallivus, hoolivus, abistamine ja lugupidamine (lähi)suhetes. Hoolitsemine oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi). „Ei“ ütlemine. Hädaabinumber ja selle kasutamine. Seksuaalsuse olemus ja seksuaalse arengu individuaalsus. Erinevad infoallikad vajaliku teabe saamiseks. Sidepidamise viise tänapäeval (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia).

Internetisuhtluses valitsevad ohud. Töö tähtsus ja seos sissetulekutega. Olulisemad kuluallikad perekonnas. Jäätmete sorteerimine.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: negatiivsed ja positiivsed iseloomujooned;
- rollimäng: hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmine;
- oma tegevuste kohta nädalaplaani koostamine (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);
- situatsioonide analüüsid: emotsionaalsete seisundite ning käitumiste hindamine (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);
- info otsimine erinevatest infoallikatest tulenevalt eesmärgist;
- e-kirja koostamine;

8. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega;
- 2) annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpituatsioonis olukordadele sobivaid lahendusi;
- 3) teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 4) nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonide reguleerimiseks;
- 5) kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid; teab ja oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervisega;
- 6) teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
- 7) kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi);
- 8) teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid;
- 9) väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida; tunneb ära lähisuhtevägivalla;
- 10) teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust; eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist;
- 11) teab ja leiab olulisi infoallikaid tervisetabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole;
- 12) mõistab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel;
- 13) hoolitseb oma riiete eest ja valib olukorrale sobiva riietuse; teab riiete hooldusmärkide tähendusi;
- 14) teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi;

- 15) teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi;
- 16) teab sobiva elukutse omandamise võimalusi.

Õppesisu:

Koostöö ühistegevuses. Rühma mõju inimese käitumisele. Emotsioonid ja erinevad võimalused emotsioonide reguleerimiseks. Peamised tervist tugevdavad ja toetavad tegurid. Tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtted. Pöördumise vajadusel arsti poole. Ravikindlustus ja tervishoiuteenused. Suhete hoidmine. Lähisuhtevägivald. Turvalise seksuaalkäitumise põhimõtted. Olulised infoallikad tervise teabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses. Riskikäitumisega kaasnevad ohud liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel. Oma riide eest hoolitsemine ja olukorrale sobiva riietuse valimine. Panga- ja e-teenused. Erinevad elukutsed.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: enda võimete tugevad ja nõrgad küjed;
- rollimängud;
- situatsioonide analüüsid: erinevatele suhtlusolukordadele sobivate lahenduste pakkumine;
- info otsimine erinevatsest infoallikatest tulenevalt eesmärgist;

9. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) valib suhtlemisviisi vastavalt olukorrale ja kasutab asjakohaseid suhtlemise osaoskusi (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi);
- 2) hindab oma ja kaaslaste käitumise vastavust ühiskonnas kokkulepitud normidele ja reeglitele;
- 3) teab erinevaid peremudeleid ning kirjeldab pereliikmete rolli ja vastutust perekonnas;
- 4) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 5) mõistab lapse saamisega seotud vastutust, kirjeldab lapse arengut ja vanemate rolli lapse kasvamisel; teab peamisi pere ja laste elu reguleerivad seadusi ja sotsiaaltoetusi;
- 6) oskab planeerida raha teenimise ja kulutamise seotud tegevusi;
- 7) kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi;
- 8) hindab nõustaja suunamisel oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppe võimalusi ja tingimusi ning teeb enda jaoks sobiva karjäärivaliku;

- 9) teab oma peamisi õigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes;
- 10) mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi; tunneb töö otsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid;
- 11) teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (tervishoiusüsteem, maksud jm);
- 12) oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.

Õppesisu:

Soibiva suhtlemisviisi valimine vastavalt olukorrale: vestluspartneri kuulamine, küsimuste esitamine, oma seisukohtade selgitamine, erimeelsustele lahenduste otsimine, oma eksimuste tunnistamine. Erinevad peremudelid ja pereliikmete roll ja vastutus. Kooselu reeglid. Lapse saamisega seotud vastutus. Raha teenimine, iseseisev raha kasutamine ja säästlik tarbimine. Eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadused, võimalused, ohud ja kohustused. Eri eluvaldkondadega seotud õigusaktid ja lepingud. Ameti valik ja edasiõppimisvõimalused. Töötaja õigused ja kohustused. Teabeallikad, nõustamis- ja kriisiabivõimalused. Elus vajamineva teabe ja abi otsimine, küsimine ja kasutamine.

AJALUGU

6. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) tunneb huvi oma perekonna ajaloo ja sellega seotud minevikusündmuste vastu;
- 2) teab, et kodukoht ja elutingimused on ajaloo käigus muutunud;
- 3) teab, kuidas muutus inimeste eluolu muinasajal;
- 4) tajub mineviku ja oleviku seoseid;
- 5) mõistab ajalist järgnevust ajateljel, omab üldist ettekujutust kodukoha ajaloo perioodidest;
- 6) teab mõnda olulist ajaloolist isikut ja tema rolli ajaloos.

Õppesisu:

Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Inimese eluolu muinasajal. Olulisemad ajaloolised isikud ja nende roll ajaloos.

Praktilised tööd:

- ajajoone koostamine;
- õppekäigud (muuseumid, kodukoha mälestised);
- filmide vaatamine ning järgnevad arutelud;

7. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab õpitava ajalooajalooperioodiga seostuvaid olulisemaid põhimõisteid;
- 2) nimetab tähtsamat muinasajast ja selle perioodidest (kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg), kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
- 3) teab vanaaja kultuure ja oskab nimetada ajastu olulisemaid saavutusi ja leiutisi;
- 4) kirjeldab kõige üldisemal kujul keskaja olemust;
- 5) teab keskaja Euroopa eluolu muutusi, avastusi ja leiutisi;
- 6) teab olulisemaid sündmusi, mis leidsid aset keskajal Eesti aladel.

Õppesisu:

Muinasajast: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg. Muinasaja inimese eluviisid ja tegevusalad. Vanaaja kultuurid ning ajastu olulisemad saavutused ja leiutised. Keskaja olemus. Euroopa eluolu muutused, avastused ja leiutised keskajal. Keskajal Eesti aladel. Õpitava ajalooajalooperioodidega seostuvad olulisemad põhimõisted.

Praktilised tööd:

- ajajoone koostamine;
- õppekäigud (muuseumid, kodukoha mälestised);
- filmide vaatamine ning järgnevad arutelud;

8. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis kuni Esimese maailmasõja lõpuni;
- 2) nimetab Euroopa ja maailma uusaja tähtsamaid sündmusi, mis on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 3) tunneb huvi Eesti mineviku vastu Euroopas;
- 4) teab, et Euroopas toimunud sündmused on oluliselt mõjutanud Eesti ajalugu;
- 5) kirjeldab, kuidas majanduslikud ja ühiskondlikud muutused on mõjutanud inimeste elukorraldust;
- 6) teab, et inimeste teadmised on kujunenud suhtlemises teiste rahvastega;
- 7) kõrvutab ajateljel mõningaid olulisi Eestis ja Euroopas toimunud sündmusi;
- 8) tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid.

Õppesisu:

Uusaeg. Ajaperioodi olulisemad tunnused. Tähtsamad uusaja sündmused ja inimeste eluolu Eestis kuni Esimese maailmasõja lõpuni. Euroopa ja maailma uusaja tähtsamad sündmused, mis on mõjutanud Eesti ajalugu.

Praktilised tööd:

- ajatelje koostamine eestis ja Euroopas toimunud sündmustest;
- õppekäigud muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse
- õppefilmide vaatamine ning järgnevad arutelud;
- ajalooallikate (piltide) analüüs;

9. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani;
- 2) tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu;
- 3) teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi;
- 4) omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
- 5) mõistab, et eri ajastute kultuuri-, teaduse- ja tehnikasaavutused on olnud edasiviivaks jõuks riikide (ka Eesti) arengus;
- 6) teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
- 7) kujutab ajateljele toetudes ette maailmas toimunud olulisemaid sündmusi;
- 8) teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib; väärtustab oma kodumaad ja selle kodanikuks olemist;
- 9) nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna;
- 10) kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
- 11) väärtustab oma kodumaad ning Eesti Vabariigi kodanikuks olemist.

Õppesisu:

Tähtsamad uusaja sündmused ja inimeste eluolu Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani. Oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos. Euroopa ja maailma uusaja tähtsamad sündmused, mis on mõjutanud Eesti ajalugu. Kultuuri-, teaduse- ja tehnikasaavutused eri ajastutel. Poliitika roll maailma riikide omavahelistes suhetes. Eesti vabariigi valitsemiskord ja riigi toimimine. Põhiõigused ja kohustused Eesti Vabariigi kodanikuna.

Praktilised tööd:

- ajatelje koostamine;
- õppekäigud muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse
- õppefilmide vaatamine ning järgnevad arutelud;
- allikate (piltide, fotode, tekstide) analüüs;

TOIMETULEKUÕPE

1. Elu -ja toimetulekuõpe

1.1. Õppetegevus

Elu- ja toimetulekuõppe eesmärk on õpilaste kehaline, vaimne, sotsiaalne ja emotsionaalne areng, õppe tulemusena kujuneb positiivne minapilt, ümbritseva keskkonna võimalikult adekvaatne mõistmine, eetiline käitumine, algatusvõime, esmased tööoskused ja -harjumused, kehaline aktiivsus ning arusaamine tervise hoidmise tähtsusest. Kujunevad mängu-, õpi-, eneseteenindus- ja sotsiaalsed oskused ning teadmised iseendast ja oma kehast.

Elu- ja toimetulekuõppes käsitletavat teemat on seotud õpilase igapäevaeluga koolis, kodus ja ümbritsevas keskkonnas. Need teemad moodustavad õppetöö telje ja on ainete lõimingu aluseks.

Õppimine ja harjutamine toimub võimalikult reaalses keskkonnas ja elulistes olukordades. Õpilasi suunatakse võimalikult aktiivselt tegevustes osalema ja omandatud oskusi erinevates olukordades ja tegevustes kasutama. Õpilasi kaasatakse võimalikult palju ka tegevuste kavandamisesse, suunatakse tegema valikuid ja oma tegevust kommenteerima. Õpetamisel kasutatakse õppemänge, igapäevaelu esemeid ja nähtuseid ning nüüdisaegseid infotehnoloogilisi vahendeid.

Õpetamisel arvestatakse konkreetse õpilase lähimat arenguvalda, huve, sotsiaalset keskkonda. Õpetus toetab ja suunab õpilase arengut ning võimalikult iseseisvat toimetulekut ja osalemist kodanikuühiskonnas, kus on tagatud sotsiaalne kaitse ja juhendamine.

1.2. Üldpädevuste kujundamine elu- ja toimetulekuõppe aines

Toimetulekuõppes käsitatakse pädevust kui võimetekohaste teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis tagab suutlikkuse teatud tegevusalal või valdkonnas toime tulla.

Elu- ja toimetulekuõppe aine õpetamine toetab õpilastel õppekava läbivate taotletavate kohandatud üldpädevuste kujunemist.

Elu- ja toimetulekuõppe aines käsitletavat teemat on seotud õpilase igapäevaeluga. Õppimine toimub reaalses elulistes olukordades praktilise tegevuse läbi.

Elu- ja toimetulekuõppe soovituslikus ainekavas on õpitulemuste saavutamiseks kirjeldatud järgmisi teemavaldkondi ja neist lähtuvaid alateemasid:

- **Minapilt.** Mina. Inimese organism. Tervislikud eluviisid. Emotsioonid. Sõprus. Perekond. Kodu. Eestimaa, eesti keel, eesti rahvus ja kombed. Erinevad rahvused ja rassid. Ametid ja tööharjumus. Raha. Raha otstarve ja kasutamine. Eelarve ja kokkuhoid.
- **Eneseteenindusoskused ja käitumine.** Igapäevaoskused. Söömine. Käitumine. Hoiatus- ja teabemärgid, nende tähenduse mõistmine.
- **Kool.** Kool. Koolitarbed.

- **Vaba aeg.** Mänguõpetus. Erinevad vaba aja veetmise võimalused. Sport.
- **Aeg.** Ajajaotus. Aastaajad. Kalender. Kell. Vana aja lood.
- **Elus ja eluta loodus.** Elusloodus. Eluta loodus. Keskkonnakaitse.
- **Maateadus.** Elukoht. Eestimaa. Pinnavormid. Ilmakaared. Plaan, maakaart, gloobus. Maailmaruum.
- **Ohutus.** Liiklus. Ohutusnõuete täitmine.

Loetletud teemavaldkondade ja alateemade lõimitud käsitlemise kaudu elulis-praktilistes olukordades ja klassikalises õppesituatsioonis kujunevad õpilastel õppekava läbivad üldpädevused.

Kultuuri- ja väärtuspädevus

Elu- ja toimetulekuõppe aines käsitletavate teemade ja praktilise tegevuse kaudu hakkavad õpilased tajuma ennast ja ümbritsevat keskkonda. Minapildi kujundamisega suunatud tegutsemise kaudu kujuneb õpilastel arusaamine iseendast ja ümbritsevatest inimestest. Õpilased hakkavad tunnetama end perekonna, klassi, kooli ja laiemalt ühiskonna liikmena. Olulisel kohal on rahvakalendri tähtpäevade tähistamine aastaringis, mille läbi saavad õpilased ettekujutuse eesti kultuurile omastest traditsioonidest ja kommetest ning õpivad neid juhendamisel järgima. Õpilased saavad õppetegevuses, ühisüritustel, õppekäikudel jms osaledes ettekujutuse, et inimesed võivad olla erinevad, sh erinevatest rahvustest ja rääkida erinevates keeltes. Vahetu kogemuse kaudu õpivad õpilased aktsepteerima nii enda kui teiste erisusi. Erinevate elu- ja toimetulekuõppe teemade lõimimise tulemusel (käitumine, sõprus, ohutus jms) õpivad õpilased käituma vastavalt üldtunnustatud väärtustele ja kõlbluspõhimõtetele.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus

Elu- ja toimetulekuõppe aines on olulisel kohal mänguõpetus, õppimine praktilise tegevuse kaudu, lihtsate jõukohaste tööoskuste ja tööharjumuse kujundamine. Ühiselt tegutsedes õpivad õpilased arvestama enda isiklike huvisid ja rühma kui terviku huvisid. Elulistes olukordades õpivad õpilased esialgu suunatult ning seejärel iseseisvalt käituma vastavalt situatsioonile ja kokkulepitud reeglitele nii kodus, koolis kui väljaspool kooli.

Enesemääratluspädevus

Ühises mängus, rühmatöodes, õppekäikudel jms kujuneb õpilastel arusaamine iseendast ja kaaslastest. Õppides mõistma ja aktsepteerima enda ja kaaslaste eripära kujuneb õpilastel positiivne suhtumine iseendasse ja kaaslastesse, samuti enda perekonda, klassi, kooli, kodumaasse. Õpilased õpivad tundma erinevaid ohtusid vahetu kogemuse läbi, nt tänaval liigeldes õpivad peatuma punase fooritule ees, pesu triikides saavad aru, et kuum triikraud on ohtlik jms. Erinevaid hoiatusmärke tundma õppides õpivad õpilased hoiduma ohuolukordadest, nt hoiatusmärk elektrikilbil jms. Rollimängude ja praktiliste eluliste olukordade lahendamise kaudu õpivad õpilased märkama enda ja kaaslase abivajadust, abi küsima ja seda pakkuma. Õpilasi suunatakse valima erinevate vaba aja tegevuste vahel, kusjuures olulisel kohal on sportlikud tegevused, tervislik toitumine ja vaimne tasakaal.

Õpipädevus

Elu- ja toimetulekuõppe aine seisukohalt on oluline, et õpilased saaksid uusi elulisi kogemusi ja teadmisi iseendast ja ümbritsevast maailmast praktiliselt tegutsedes elulistes olukordades. Olulisel kohal on õpilaste kaasamine õppeprotsessis valikute tegemisse. KoostegEVuses õpivad õpilased kavandama ja suunama nii enda õpi- kui lihtsa töö tegemise oskusi. Õpilasi suunatakse järjest iseseisvamalt täitma jõukohaseid õpiülesandeid ning teostama suunamisel enesekontrolli.

Suhtluspädevus

Suhtluspädevuse arengut toetavad eelkõige igapäevased elulised suhtlussituatsioonid, mis on toimetulekuõppel koolipäeva lahutamatuks osaks. Õpilaste kõne ja /või alternatiivsete väljendusvahendite mõistmise ning oma soovide ja seisukohtade väljendamise arendamiseks saab kasutada näiteks suunatud mänguõpetust. Samuti on võimalik eneseteenindusoskuste õpetamise juures suunata lapsi abi küsima ja abi pakkuma. Erinevate elu- ja toimetulekuõppe teemade käsitlemise juures on oluline suunata õpilasi rääkima enda kogemustest antud teemaga seondvalt, julgustada neid küsima küsimusi ja avaldama oma mõtteid. Õpilaste suhtlusakte tuleb positiivselt toetada ning suunata neid üha enam elu- ja toimetulekuõppe teemakäsitluste raames vestlustes osalema.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus

Elu- ja toimetulekuõppe aine raames õpivad õpilased tundma elus ja eluta looduse erinevusi. Õpilased õpivad hoolitsema taimede eest klassiruumis, kooliaias ja õppekäikude ning praktilise tööharjutuse raames. Külastades talusid, loomafarme, loomaaeda, muuseume tutvuvad õpilased erinevate loomaliikidega. Praktiliste näidete abil saavad õpilased aru looduse hoidmise vajalikkusest, suhtuvad heatahtlikult loomadesse ja taimedesse ning käituvad suunamisel keskkonnateadlikult. Õpilased õpivad orienteeruma ajas. Õpilasi suunatakse märkama aja kulgu ning kasutama kalendrit ja kella enda igapäevategevuste planeerimisel.

Ettevõtlikkuspädevus

Elu- ja toimetulekuõppe aine erinevate teemade käsitlemine toimub elulistes olukordades praktiliselt tegutsedes. Õpilased tunnetavad jõukohases praktilises tegevuses osaledes eduelamust. Õpilaste huvidest ja elulistest vajadustest lähtuvad teemakäsitlused innustavad neid tegutsema ning suunavad ka iseseisvalt ümbritsevat keskkonda avastama ning seeläbi jätkuvalt omandatud oskusi ja teadmisi uutesse olukordadesse üle kandma ja õpitut kinnistama.

Digipädevus

Elu- ja toimetulekuõppe aine õppimisel kasutatakse õpilastele arusaadavaid ja jõukohaseid infotehnoloogilisi vahendeid. Ohutuse teema raames käsitletakse õpilastele mõistetavalt turvalist tegutsemist infotehnoloogilises ruumis. Igapäevase õppetegevuse osana suhtlemisvõimaluste loomiseks kasutatakse vajadusel õpilase arengutasemele vastavat kommunikaatorit.

1.3. Elu- ja toimetulekuõppe aine lõiming õppekava läbivate teemadega

Õppekava läbivad teemad on üld- ja valdkonnapädevuste ning erinevate õppeainete lõimingu vahendiks. Õppekava läbivaid teemasid arvestatakse toimetulekuõppel oleva õpilase eripärasid arvestava ning toimetulekuõppe metoodikast lähtuva kohandatud õppimist ja arengut toetava koolikeskkonna loomisel. Läbivad teemad on aineülesed ja käsitlevad ühiskonnas olulisi valdkondi, mis läbi kujuneb õpilasel ettekujutus ühiskonna kui terviku toimimisest ning arengust. Õpilasel kujuneb oskus vastavalt oma võimetele omandatud oskusi ja teadmisi elulispraktilistes olukordades rakendada. Õppekava läbivad teemade käsitlemine toimub kõikides elu- ja toimetulekuõppe aine teemavaldkondades.

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine

Jõukohase ja huvipakkuva mängulise ja elulis-praktilise tegevuse kaudu toetatakse õpilaste huvi kujunemist ümbritseva keskkonna esemete, nähtuste ja tegevuste vastu. Õpilastel kujuneb positiivne suhtumine ümbritsevasse keskkonda ja inimestesse. Tekib positiivne hoiak õppimisse ja kujunevad õpi- ja lihtsa töö tegemise oskused. Elu- ja toimetulekuõppe aine raames tutvutakse erinevate tegevusalade ja elukutsetega. Õppekäikudel tutvuvad õpilased erinevate jõukohaste ametitega, päevakeskustega, toetatud elamise võimalustega jms. Õpilasi suunatakse tajuma ja mõistma enda oskusi ning võimeid. Koostegevuses õpilasega toimub tema karjääri edasine planeerimine.

Keskkond ja jätkusuutlik areng

Teema käsitlemine toimub iga õpilase isiklikele kogemustele tuginedes. Praktilise tegevuse ja õppekäikude läbi kogevad õpilased elulistes olukordades vahetult loodust ja igapäevaelu nähtusi. Olulisel kohal on õuesõppetunnid. Õpilased tutvuvad elus ja eluta loodusega ning inimtekkelise keskkonnaga. Õpilastele mõistetavatest olukordadest lähtuvalt tutvustatakse loodushoiu ja keskkonna säästliku ning jätkusuutliku inimtegevuse põhimõtteid. Õpilased õpivad mõistma enda rolli ümbritsevas keskkonnas ning saavad praktilise tegevuse kaudu vastavalt võimetele aru, kuidas saab enda käitumise ja tegevusega mõjutada keskkonnaressursside kasutamist.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus

Kesksel kohal on adekvaatse minapildi kujunemine. Õpilased õpivad teadvustama enda rolli perekonnas, klassi- ja koolikaaslaste hulgas ja laiemalt ühiskonnas. Erinevate elu- ja toimetulekuõppe teemakäsitluste kaudu õpivad õpilased aru saama sõprussuhetest. Mängulises tegevuses omandavad õpilased oskused kaaslase kõrval ja kaaslasega koos tegutsemiseks ning esmased koostööoskused. Oluline on kaasata õpilasi nende elu-, mängu-, õpi- ja töökeskkonda puudutavatesse valikute tegemisse. Kesksel kohal elu- ja toimetulekuõppe aines on koostöö ja ühiste otsuste tegemise kogemuse saamine näiteks suunatud paaristööd või rühmatööd tehes. Õppetöö osana osaletakse kogukonna üritustel, nt heakorratalgutel, kultuurisündmustel nii osalejate kui pealtvaatajatena jms.

Kultuuriline identiteet

Kultuuriline identiteet kujuneb õpilastel kodu, kooli ja laiemalt ühiskonna pidevas koostöös.

Elu- ja toimetulekuõppe aines tutvuvad õpilased Eestimaa, eesti keele ja rahvuse ning kultuuripärandiga. Õpilased õpivad märkama ja aktsepteerima erinevast rahvusest ja rassist kaaslasti enda ümber. Õpilased tutvuvad lisaks enda kultuurikeskkonnale ka kaaslaste omaga ning õpivad huviga ja avatult suhtuma rahvuslikesse ja kultuurilistesse erinevustesse. Olulisel kohal õppetegevuses on osalemine erinevatel kultuurisündmustel nii osavõtjate kui küllastajadena, kohtumised teiste kultuuride esindajatega nt spordivõistlustel, õppetööd toetavate projektide raames jms. Õpilastel kujuneb positiivne suhtumine uude ja erinevasse.

Teabekeskond ja meediakasutus

Igapäevaste tegevuste kaudu ja õppekäikudel suunatakse õpilasi leidma ja mõtestama ümbritsevas keskkonnas olevat eelkõige visuaalselt esitatud teavet. Õpilased õpivad igapäevategevustes, õpi- ja lihtsates tööülesannetes orienteerumisel ja nende sooritamisel kasutama keskkonnas olevat piltide, siltide, märksõnadena, skeemidena vms esitatud teavet. Õpilasi suunatakse mõtestatult kasutama vaba aja veetmise võimalusena erinevaid meediakanaleid: televisiooni, ajakirjandust jms. Ohutusega seonduvate teemade raames käsitletakse õpilaste kogemusväljaga ühtivaid ja arusaadavaid meediakasutusega seonduvaid ohte.

Tehnoloogia ja innovatsioon

Kõikide elu- ja toimetulekuõppe aine teemavaldkondade käsitlemise raames saab õpetaja kasutada õppetegevuse mitmekesistamiseks erinevaid digikeskkondi ja rakendusi. Õpilasi saab suunata mänguliste tegevuste ja õppimise kaudu kasutama arengule vastavaid jõukohaseid digivahendeid. Kui õpilane kasutab verbaalset kõnet toetavat või asendavat digivahendit tuleb õpilast suunata seda järjepidevalt kasutama nii õppetegevuses kui igapäevasel suhtlemisel. Kasutusel olevat AAC vahendit tuleb tutvustada kõikidele õpilasega tegelevatele täiskasvanutele ja kaasõpilastele.

Tervis ja ohutus

Elu- ja toimetulekuõppe aine teemade hulgas on olulisel kohal õpilaste minapildi kujundamine, sh tutvumine inimese organismi ehituse ja funktsiooniga ning tervislike eluviiside põhimõtted. Teemavaldkonna Vaba aeg raames on soovitatav eraldi käsitleda sportimist kui vaba aja veetmise võimalust. Õpilasi suunatakse näitlike eluliste olukordade, sh rollimängude, dramatiseeringute jms kaudu järgima tervislikke eluviise tutvustades tervisliku toitumise põhimõtteid, vee tarbimise olulisust ning erinevaid sportimise võimalusi nii iseseisvalt kodus kui avalikel spordiväljakutel ning treeningute raames. Ohutuse teemat saab käsitleda läbivalt erinevate elu- ja toimetulekuõppe teemavaldkondade raames kujundades õpilastel teadmised ja oskused ohutudest hoidumiseks ning enda ja teiste abivajaduse märkamiseks ning abi kutsumiseks.

Väärtused ja kõlblus

Toimetulekuõppes on õpilaste õpimotivatsiooni tõstmise seisukohalt määrava tähtsusega õpilase ja õpetaja positiivne ühistegevus. Õpilased õpivad tundma iseennast, enda tugevusi ja nõrkusi. Õpetaja jt täiskasvanute eeskujul kujuneb positiivne suhtumine iseendasse, kaaslastesse ja laiemalt ümbritsevasse keskkonda, sh looduskeskkonda. Erinevate elu- ja

toimetulekuõppe teemakäsitluste läbi omandavad õpilased aktsepteeritavad väärtushinnangud ning käitumismallid. Õppimine toimub elulistes olukordades, rollimängude, dramatiseeringute läbi. Õpilastega külastatakse teatrietendusi ja vaadatakse filme, mida hiljem koos analüüsitakse.

1.4. Elu- ja toimetulekuõppe aine lõiming teiste õppeainetega

Elu- ja toimetulekuõppe on toimetulekuõppes üldõpetuse teljeks. Üldõpetus muudab õppe- ja kasvatustegevuse elulähedasemaks ning toetab seoste kujunemist erinevate valdkondade vahel toetades omandatud oskuste ja teadmiste ülekandmist igapäevasesse ellu.

Üldõpetuse puhul esitatakse õppematerjal erinevaid õppeaineid lõimides kompleksteemade kaupa (vt [Toimetulekuõppe põhimõtted](#)).

Lapse elust, huvidest ja ümbritsevast keskkonnast tulenev temaatika seob õppe- ja kasvatustegevuse tervikuks. Teiste ainete õpetamine on tihedalt seotud elu- ja toimetulekuõppe teemadega. Soovitav on õpetus temaatiliselt planeerida ning siduda teiste õppeainete sisu elu- ja toimetulekuõppe õppetsükli teemaga. Temaatilise planeerimise puhul toimub õppetöö õppetsükliina teatud perioodi jooksul kindla teema raames. Eri valdkondadesse kuuluvaid teadmisi ja oskusi kujundatakse sama teemat käsitledes paralleelselt kõikides õppeainetes. Õpet traditsioonilise ainetunnina ei korraldata, vaid keskendutakse ainekavades märgitud tegevustele ja teemadele.

Õppetööd võib kavandada projektipõhise õppena (vt [Tegevusele suunatud õpetus. Projektipõhine õpe](#)).

Elu- ja toimetulekuõppe ja eesti keel

Elu- ja toimetulekuõppe aine teemade käsitlemisel ja praktilises tegevuses kasutab õpetaja õpilaste kõnest arusaamise tasemele vastavaid verbaalseid ja alternatiivseid suhtlusvahendeid. Õpilasi suunatakse aktiivselt kasutama olemasolevaid verbaalseid ja/või alternatiivseid suhtlusvahendeid, vajadusel verbaliseerib õpetaja õpilaste tegevust. Laiendatakse käsitletavate teemavaldkondade kaupa õpilaste passiivset ja aktiivset sõnavara. Õpilasi suunatakse osalema loomulikes suhtlussituatsioonides, küsima küsimusi ja avaldama oma arvamust. Õpilased loevad teemakohaseid piltide, sümbolite, skeemide või tekstina esitatud õppetekste, otsivad suunamisel infot erinevatest allikatest: töölehed, arengule vastavad raamatud, internet vms.

Elu- ja toimetulekuõppe ja matemaatika

Elu- ja toimetulekuõppe ja matemaatika teemavaldkonnad on tihedalt omavahel lõimunud. Elu- ja toimetulekuõppe aines käsitletavat teemad toetavad õpilaste elulis-praktiliste oskuste omandamist igapäevastes olukordades ning on aluseks eluliste matemaatiliste oskuste kujunemisele. Elu- ja toimetulekuõppes käsitletavatest teemavaldkondadest tuleneb eluliste matemaatiliste jutukeste aines. Minapildi kujundamise raames areneb õpilaste ettekujutus oma kehast, mis on aluseks ruumisuhetest arusaamisele. Minapildi kujundamise raames saab algust teha lihtsate praktiliste mõõtmisülesannetega. Igapäevase mängu- ja õpitegevuse

käigus õpivad õpilased rühmitama esemeid vastavalt nende funktsioonile ning sealt edasi vastavalt etteantud tunnustele. Aja teemade käsitlemine toimub lõimitult nii elu- ja toimetulekuõppe kui matemaatika õpetuse raames läbivalt terve kooliaja. Raha olemuse, otstarbe ja kasutamise põhimõtete selgitamine, samuti lihtsa eelarve kavandamise ja säästliku eluviisi põhimõtete omandamine toimub samuti lõimitult nii elu- ja toimetulekuõppe kui matemaatika aines.

Elu- ja toimetulekuõppe ja kunst ja käeline tegevus

Elu- ja toimetulekuõppe aines saadud kogemused ja omandatud teadmised kinnistatakse kunsti ja käelise tegevuse tööde abil. Näiteks aja kulgu ja aastaajalisi muutusi looduses saab kujutada temaatiliste kunstitööde abil. Minapildi kujunemist toetab õpilasest elusuuruses pildi joonistamine. Kella õppimisel saab kunsti ja käelise tegevuse tundides meisterdada kellamaketi jne.

Elu- ja toimetulekuõppe ja tööõppe

Elu- ja toimetulekuõppe ning tööõppe teemavaldkonnad on tihedalt lõimunud. Osaliselt on elu- ja toimetulekuõppes omandatavad kogemused, oskused ja teadmised aluseks tööõppes käsitletavatele teemadele. Teisalt käsitletakse elu- ja toimetulekuõppe aine ja tööõppe aine õpetamisel samaaegselt ühe valdkonna teemasid. Elu- ja toimetulekuõppe aines toimub õpilaste eneseteenindusoskuste ja esmaste tööharjumuste kujundamine, mis on aluseks tööõppe aines omandatavatele lihtsa töö oskustele. Elu- ja toimetulekuõppes omandatavad teadmised ametitest, kujutus raha olemusest ja selle teenimisvõimalustest, teadmised kokkuhoidust ja säästmisest on aluseks tööõppes käsitletavatele sisseostude sooritamise ja eelarve planeerimisega seonduvatele tegevustele.

Elu- ja toimetulekuõppe ja kehaline kasvatus

Elu- ja toimetulekuõppe aines saavad õpilased teadmisi tervislikest eluviisidest, sh liikumisharjumuse olulisusest nii füüsilise kui vaimse tervise seisukohalt. Omandatud teadmisi saavad õpilased rakendada kehalise kasvatus tundides. Kehalise kasvatus tundides õpivad õpilased koostööoskusi. Erinevate liikumismängude mängimisel peavad õpilased toime tulema situatsioonidega, kus on oluline mõista enda ja kaaslaste emotsioone. Sõpruse ja emotsioonide teemasid käsitletakse elu- ja toimetulekuõppe raames. Kehalise kasvatus raames saavad õpilased osaleda erinevatel liikumis- ja spordiüritustel, kus nad õpivad käituma vastavalt üldkehtivatele käitumisharjumistele.

Elu- ja toimetulekuõppe ja muusika

Muusikaõpetus toetab elu- ja toimetulekuõppe teemade omandamist. Muusikatundides saavad õpilased kuulata või laulda temaatilisi laule, kuulata pillilugusid, anda muusika ja rütmi abil edasi enda emotsioone. Rahvalaulude kuulamine ja õppimine toetab Eesti kultuuripärandi tundmaõppimist. Erinevate rahvaste ja maade muusika, laulude ja pillidega tutvudes õpivad õpilased mõistma ja hindama erinevusi kultuurides ja kommetes. Kontsertide ja muusikaetenduste külastamisel õpivad õpilased käituma vastavalt üldkehtivatele käitumisharjumistele.

Elu- ja toimetulekuõpe ja rütmika

Rütmikas saab muusika, rütmi ja liikumise läbi toetada elu- ja toimetulekuõppe teemade omandamist. Erinevate liikumismängude, tantsude jms abil kujuneb õpilastel minatunnetus ja enda kehataju, arenevad koostööoskused ja sõprussuhted. Rahvuslike liikumismängude ja rahvatantsude abil saab kujundada õpilastel arusaamist Eesti rahvuspärandist ning toetada aja kulgemise mõistmist läbi vana aja lugude.

2. Elu- ja toimetulekuõppe aine rõhuasetused

I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Õpetuse põhitaotlus on õppimiseks vajalike baasoskuste omandamine koostegvuse ja matkimise tasandil. Rõhuasetus on oma mina teadvustamisel. Õpilast ärgitatakse osalema praktilises tegevuses ja suunatud esemelises mängus. Õpilane kohaneb uute inimestega enda ümber ja uue keskkonnaga. Tähelepanu pööratakse kontaktile ja koostegvusele täiskasvanuga. Oluline on eneseteeninduse alusoskuste õpetamine praktilises tegevuses. Tähelepanu pööratakse oma välimuse ja õppevahendite	Õpetuse põhitaotlus on kujundada omandatud baasoskuste harjumuslik sooritamine tuttavas situatsioonis. Kujundatakse oskust käituda rühmas ja arvestada kaaslastega. Tähelepanu pööratakse õpilaste omavahelise suhtlemisoskuse kujunemisele, seda soodustatakse erinevate koostegvuste kaudu. Kujundatakse oskust sooritada eneseteenindustoiminguid enamasti iseseisvalt. Harjutatakse õigeid käitumisharjumusi meeldetuletamisel ja erinevates situatsioonides. Kujundatakse oskust	Õpetuse põhitaotlus on õpilaste võimalikult iseseisev toimetulek igapäevaelus, jõukohaste tööoskuste kujundamine. Kujundatakse suutlikkust käituda vastutustundliku kogukonna- ja ühiskonnaliikmena. Arendatakse oskust õpitud suhtlemisvahendeid kasutades teavet küsida, edastada ja kasutada. Kujundatakse oskust vastavalt võimetele tulla toime eneseteenindusoskuste ning igapäevaelus vajalike toimingutega. Arendatakse võimet teha parimaid valikuid kaaslasena/õpilasena ja ühiskonna liikmena üldtunnustatud

korrashoiule. Tähelepanu pööratakse reeglite õpetamisele ja nende täitmisele koostegevuses. Toimub soovitud käitumismustri kujundamine positiivset käitumist tunnustades. Kujundatakse oskust märgata enda põhiemotsioone. Arendatakse ümbritseva keskkonna võimalikult adekvaatset tajumist, õpetatakse koostegevuses orienteeruma lähiruumis. Õpetatakse koostegevuses loodushoidlikult ja keskkonnateadlikult käituma. Õpetatakse koostegevuses orienteeruma päevarütmis, kujundatakse oskust suunatult jälgida ja järgida pildilist päevakava.	märgata enda ja kaaslaste põhiemotsioone. Jätkatakse ümbritseva keskkonna võimalikult adekvaatse mõistmise arendamist, õpetatakse orienteeruma koolis ja kooli lähiümbruses. Õpilast suunatakse käituma loodushoidlikult ja keskkonnateadlikult. Õpilast õpetatakse orienteeruma nädalapäevades ja aastaegades, kujundatakse oskust iseseisvalt jälgida ja järgida visuaalset päevakava.	käitumisreegleid järgides. Arendatakse õpilaste iseseisvust ning vastutustunnet oma asjade ja tegude suhtes ning võimet kontrollida oma põhiemotsioone. Kujundatakse oskust orienteeruda avalikus ruumis. Õpetatakse loodushoiu ja säästva eluviisi põhitõdesid ning loodust hoidvaid käitumisviise. Õpetatakse iseseisvalt kalendrit kasutama, ajaliselt enda tegevusi ja olulisi sündmusi planeerima.
--	--	--

3. Elu- ja toimetulekuõppe aine õpitulemused, soovituslik õppesisu

3.1. Teema: Minapilt

3.1.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Minapilt		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks

Õpilane: 1) teab enda nime ja reageerib sellele, tunneb end ära fotodelt; 2) teab enda sugu; 3) tunneb pere liikmeid ja teisi talle olulisi inimesi; 4) teab oma elukohta; 5) tunneb enda kehaosi, osutab nimetamisel neile ja nimetab neid; 6) täidab hügieeninõudeid abiga; 7) maitseb erinevaid toite; 8) märkab suunamisel enda põhiemotsioone; 9) osaleb erinevates füüsilistes tegevustes; 10) tunneb ära endale kuuluvad esemed; 11) teab oma asjade kokkulepitud hoiukohta; 12) oskab tuttava eseme ja õppevahendiga tegutseda	Õpilane: 1) teab olulisi andmeid enda kohta; 2) teab enda sünnipäeva, vanust; 3) kasutab suunatult igapäevaelus vajaminevaid isiklikke dokumente; 4) teab endast lähtuvalt oma pere liikmete sugulusastet ja nende nimesid; 5) teab pere liikmete ameteid; 6) määratleb end kuuluvana kindlasse gruppi (klass, sõpruskond jne); 7) teab oma kodu ja kooli aadressi; 8) teab kehaosi ning nende otstarvet; 9) meeldetuletamisel täidab hügieeninõudeid; 10) hoolitseb meeldetuletusel enda välimuse eest; 11) tunneb õpitud	Õpilane: 1) teab, oskab leida ja kasutada vajaliku infot isiklikest dokumentidest, kasutab igapäevaelus vajaminevaid isiklikke dokumente; 2) teab oma pere olulisi perekondlikke sündmusi ja sõprade sünnipäevi; 3) teab endast lähtuvalt oma pere liikmete sugulusastet, nende ja lähedaste ametit; 4) teab oma rahvust ja kodakondsust, oma põhiõigusi ja kohustusi; 5) planeerib suunamisel tulevast elukohta; 6) omab algteadmisi inimese organismist; 7) teab inimese elukaart, on teadlik kehalistest muutustest lapse- ja nooruki-, täiskasvanu- ja vanurieas; 8) täidab hügieeninõudeid; 9) hoolitseb enda
---	--	--

vastavalt selle funktsioonile; 13) sooritab suunamisel lihtsamaid töövõtteid; 14) osaleb suunamisel lihtsamates kodutöodes; 15) tegutseb tuttavates olukordades põhimõttel tohib - ei tohi.	tervislikke eluviise söömise ja liikumise osas; 12) tunneb ära oma põhiemotsioonid ja suunamisel reguleerib oma käitumist; 13) märkab ja tunneb ära kaaslaste põhiemotsioone, reageerib suunamisel neile sobivalt; 14) osaleb jõukohastes kodutöodes; 15) valib vastavalt tegevusele õige töövahendi; 16) hoiab korras oma koolitarbed; 17) teeb vahet oma ja võõrastel asjadel, käitub vastavalt; 18) oskab tuttava esemega või töövahendiga tegutseda vastavalt selle otstarbele, valib vastavalt tegevusele õige töövahendi; 19) sooritab igapäevatoiminguid suhteliselt iseseisvalt, oskab vajadusel paluda abi; 20) hindab tegevusi põhimõttel meeldib - ei	välimuse ja puhtuse eest; 10) teeb endale toidu valimisel tervislikke valikuid; 11) valib endale meelepärase/sobiva kehalise tegevuse; 12) on teadlik ja annab vajaduse korral teada enda tervislikust seisundist; 13) kontrollib enamasti oma põhiemotsioone; 14) teeb vahet omandisuhtel oma - võõras - meie, käitub vastavalt; 15) teeb jõukohast tööd kodus ja koolis; 16) tuleb toime enese teenindamisega; 17) märkab ja abistab teisi igapäevatoimingutes; 18) oskab tuttava tööriistaga tegutseda vastavalt selle otstarbele ja tegevuse eesmärgile; 19) hindab tegevusi põhimõttel õige - vale, meeldib - ei meeldi, tahan
---	--	--

	meeldi, oskan - ei oska, tahan - pean.	- teen, peab - teen, tahan - ei tohi - ei tee.
--	---	---

3.1.2 Soovituslik õppesisu

Minapilt		
I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Mina. MINA osaleja praktilises tegevuses Oma nime äratundmine ja sellele reageerimine. Enda nime ütlemine/viiplemine/ märgi näitamine vms. Oma nimesildi äratundmine. Näidise alusel oma nime moodustamine välja lõigatud tähtedest. Kaaslaste ja õpetajate nimede tundmine, oma nime teistelt eristamine. Lähisugulaste nimede teadmine. Fotolt enda, kaaslaste, lähisugulaste äratundmine. Enda ja kaaslaste soo teadmine.	Mina. Suhted MINA/MEIE, MINA/ ÕPILANE Enda vanuse teadmine. Olulised dokumendid ja nende kasutamine. Dokumentidele kirjutatud informatsioon. Abiga õpilaspileti, ühistranspordikaardi kasutamine. Enda ja kaaslaste välimuse kirjeldamine, sarnasuste ja erinevuste märkamine. Sarnasused ja erinevused poisi ja tüdruku vahel.	Mina. MINA/MEIE suhetes kodukoha ja tegevusega Enda vanuse teadmine. Võrdlemine noorem - vanem. Kaal ja pikkus. Võrdlemine kergem - raskem, pikem - lühem. Isiklike andmete (nt ees- ja perekonnanimi, vanus, sünniaeg, aadress jms) teadmine. Ametiasutustes isiklike andmete edastamine. Õpilaspileti, ühistranspordikaardi, ID-kaardi, puudega isiku kaardi jms kasutamine. Esmased teadmised andmekaitsest. Enda neiuna või noormehena defineerimine. Teadmine kehalistest muutustest

		lapse- ja nooruki-, täiskasvanu- ja vanurieas.
Inimese organism. Erinevad kehaosad ja nende põhifunktsioonid. Kehaosade asukoht. Kehaosade nimetused passiivses ja aktiivses sõnavaras.	Inimese organism. Meeleelundid, nende põhifunktsioonid ja nende tähtsus. Elutähtsad organid ja nende funktsioonid. Terve ja haige lapse/ inimese tunnused.	Inimese organism. Luud ja lihased, nende ülesanded. Liikumise tähtsus igapäevase täisväärtusliku elu osana. Süda, veresooned ja veri, nende ülesanne. Vereringe. Hingetoru ja kopsud, nende ülesanne. Hingamine. Söögitoru, magu ja soolestik. Toidu teekond. Nahk, juuksed ja küüned, nende ülesanded. Iseloomulik välimus. Aju ja närvid, nende ülesanne. Suguorganid, nende ülesanne. Suguorganite hügieen. Seksuaaltervis. Seksuaaleluga seonduvad ohud, nendest hoidumine. Rasestumine ja sellest hoidumise võimalused. Rasedus, sünnitamine.

		Muutused inimese kehas elutsükli jooksul.
--	--	--

Tervislikud eluviisid.	Tervislikud eluviisid.	Tervislikud eluviisid
Ilma ja tegevusega sobiva riietuse, jalanõude koostegevuses valimine ja kandmine. Märku andmine, kui riietus ja jalanõud on väikesed/ suured, mugavad/ ebamugavad, märjad, määrdunud jms. Tervisliku ja mõõduka toidukogusega harjutamine. Toidu valiku laiendamine. Ärkveloleku ja une režiimi kujundamine ja hoidmine. Liikumismängudes, jalutuskäikudel, matkadel osalemine.	Rõivastuse ja jalatsite suunatud valik vastavalt ilmale ja tegevusele. Tervislike eluviiside suunatud järgimine ja kahjulikest harjumustest hoidumine. Puhkepauside suunatud pidamine nutiseadmete kasutamisel. Külmetushaigustest hoidumine. Tervislik ja ebatervislik toit, nende eristamine, valik. Toidupüramiidi järgi söömisharjumuste jälgimine. Tervisliku toidutaldriku koostamine näidise alusel. Töö/ liikumise ja puhkuse vaheldumine. Päevarežiimi vajadus ja selle hoidmine. Liikumispauside sooritamine näidise või piltliku instruksiooni näitel - sirutuspausid, harjutused	Hingamise tervishoiu põhinõuded. Ruumide tuulutamine, koristamine. Kahjulike harjumuste mõju organismile (suitsetamine, alkoholi jm tarvitamine). Naha hooldus, naha kaitse. Nahahaigused, parasiidid. Nutiseadmete kasutuse ajaline jälgimine, puhkepauside pidamine. Nakkushaigused ja nende profülaktika. Arsti poole pöördumine. Tervislik toitumine: toidupüramiid, toidukorrad – ja kogused, söömiskultuur. Taimne toit ja loomne toit. Mitmekülgne toit. Vitamiinide vajadus. Ülekaalulisus ja rasvumine - nende ohud ja ennetamise võimaluse. Dieet, selle liigid, vajadus

	silmade jaoks jms.	ja ohud. Tervislike eluviiside järgimine. Tutvumine sportimisvõimalustega (vabaajakeskused, avalikud spordiplatsid jms). Kehaliste harjutuste ja füüsilise töö tähtsus. Kehalise töö ja spordi tähtsus südame tugevdamisel.
Emotsioonid. Rõõmus, kurb, tõsine, vihane, solvunud, hirmunud. Enda põhiemotsioonide suunatud märkamine ja reguleerimine koostegevuses. Koostegevuses põhiemotsioonide äratundmine fotodel ja piltidel.	Emotsioonid. Enda emotsioonide märkamine, oma tunnete väljendamine aktsepteeritaval viisil. Emotsioonide reguleerimine suunamisel õpitud viisil. Enda abivajaduse märkamine. Abi küsimine. Põhiemotsioonide märkamine, äratundmine	Emotsioonid. Enda emotsioonide märkamine ja reguleerimine vastavalt olukorrale. Enese meeleolu kontroll ja reguleerimine tegevuste abil (muusika kuulamine, kunstilised tegevused, eraldumine jms). Kaaslaste emotsioonide märkamine ja neile

	kaaslastel ja nende emotsioonidele suunatult reageerimine. Põhiemotsioonide äratundmine piltidel.	reageerimine. Kaaslase abivajaduse märkamine, abi pakkumine. Andestamine, andeks palumine. Emotikonid. Emotikonide kasutamine suhtlemisel.
Sõprus. Klassi- ja koolikaaslased, nendega koos õppekäikudel, kooli üritustel viibimine. Suunatud sõprussuhete loomine.	Sõprus. Mõistmine, et erinevate inimestega (pereliikmed, sõbrad, tuttavad, võõrad) peab käituma erinevalt. Sõprussuhted ja nende hoidmine. Kaaslase abivajaduse suunatud märkamine, abistamine.	Sõprus. Sõprus- ja lähedussuhted. Üksteisele meeldimine, armumine, oma tunnete avaldamise võimalused, teiste tunnete (sh vastamata armastuse) aktsepteerimine ja nendega toimetulemine. Kooselu. Abiellumine. Lahutamine.

Perekond. Perekonnaliikmete tundmine ja nimetamine, fotodel leidmine: ema, isa, vanaema, vanaisa, õde/vend. Perekonnaliikmete nimede äratundmine, nime ütlemine/viiplemine/ märgi näitamine vms. Peretraditsioonid. Enda, lähisugulaste ja kaaslaste sünnipäevade tähistamine. Õnnitluskaardi ja/ või kingituse meisterdamine.	Perekond. Lähisugulaste tundmine (onu, tädi jne). Erinevas vanuses inimesed, üksteise abistamine. Peretraditsioonid. Perega ühisüritustel osalemine (isade-, emadepäev, jõulud koolis jms). Tähtpäevade puhul õnnitlemine. Õnnitluste vastuvõtmine. Poest õnnitluskaardi ja/ või kingituse valimine.	Perekond. Inimese elukaar. Sünd, kasvamine: imiku-, väikelapse-, noorem kooliiga, nooruki- ja täiskasvanuiga. Vanusega kaasnevad kehalised ja tervisega seonduvad muutused. Iseenda ja lähedaste positsioneerimine elukaarel. Kooselu, abiellumine, perekonna loomine. Rasedus. Lapse sünnitamine. Lapsevanemaks olemine ja lapse kasvatamine. Vananemine, surm, matused. Peretraditsioonid. Pere ja sõprade oluliste sündmuste meelespidamine ja nende puhul õnnitlemine. Õnnitluste vastuvõtmine. Traagiliste sündmuste puhul kaastunde avaldamine, kaastundeavalduste vastu võtmine. Poest õnnitluskaardi ja/
---	---	---

		või kingituse ostmine.
Kodu. Kodumaja äratundmine õues liikudes ja fotodelt. Elamine ja ehitised linnas ja maal. Ruumid korteris/ majas. Ruumide kasutamise eesmärgid, sisustamine. Mööbel, mööbliesemete nimetused passiivses ja aktiivses sõnavaras.	Kodu. Kodune aadress. Korter/ maja, erinevad ruumid/ hooned. Korrused majas. Oma tuba, selle sisustamine/ kujundamine.	Kodu. Oma kodu (vanemate juures, toetatud elamine jms). Kodu sisustamine, mööblikauplused ja nende sortiment. Taaskasutus, teise ringi mööbel. Kodu vanal ajal ja tänapäeval. Materjalid, millest majad on ehitatud (kivi, puu vms).

		Erinevad ehitised. Majad jm ehitised erinevates riikides. Võrdlemine ehitistega Eestis.
Eestimaa, eesti keel, eesti rahvus ja kombed. Eesti rahvuskombed läbi aja. Aastaring rahvakalendris. Emakeel. Eesti kirjanike luuletuste kuulamine. Eesti muinasjutud, nende kuulamine. Lihtsate dramatiseeringute jälgimine.	Erinevad rahvused. Erinevad rahvused klassis, koolis, kohtumised kooli külalistega. Teretamine erinevates keeltes. Teises keeles räägitud jutu ja laulude kuulamine. Eesti tuntud lastekirjanikud, nende loominguga tutvumine. Eesti kirjanike luule esitamine koos õpetajaga. Muinasjuttude kuulamine, jutustamine pildiseeria toel. Lühilavastuste esitamine õpetaja suunamisel. Eesti ja teiste maade rahvaste kombestikuga tutvumine, sarnasuste ja erinevuste leidmine.	Erinevad rahvused ja rassid. Inimestevaheliste rassiliste erisuste märkamine ja aktsepteerimine. Erinevate maade luuletuste, juttude ja muinasjuttude kuulamine, esitamine. Lühilavastused luuletuste ja juttude põhjal.

	Erinevate maade lastekirjandus. Muinasjutud.	
--	--	--

Ametid ja tööharjumus.	Ametid ja tööharjumus.	Ametid ja tööharjumus.
Tutvumine elukutsetega, millega õpilane igapäevaselt kokku puutub: õpetaja, koristaja, bussijuht, arst, müüja jms. Nende töökohad, peamised tööülesanded. Vastavasisulised rollimängud ja õppemängud (lotod, memoriin, pusled jms). Koristaja tööülesanded koolis. Koristaja töö matkimine klassis mängulises tegevuses ja elulises situatsioonis. Koostegevuses klassi korrastamisel ja koristamisel osalemine. Suunamisel oma töökoha korrastamine. Isiklike töövahendite karbi paigutamine selleks ettenähtud kohale. Suunamisel korrapidaja lihtsamate ülesannete täitmine (nt tahvli puhastamine, PCS piltide äravõtmine, klassis olevate laste piltide leidmine, juhendamisel ilmakalendri täitmine jne). Tutvumine erinevate koristamisel kasutatavate	Tuttavad elukutsed: müüja, õpetaja, koristaja, kokk, bussijuht, arst, medõde, ehitaja, müüja jms. Nende töökoha, töövahendite ja tööülesannetega tutvumine. Ema/ isa töökoht ja amet. Erinevad tööd ja ametid, mis mulle meeldivad/ei meeldi; mida on vaja teha. Vastutus. Korrapidaja tööülesannete jaotamine ja täitmine. Jõukohased tööd koolis: korrapidamine koolis ja klassis, koolihoovis sügisel ja kevadel lehtede riisumine, talvel lume koristamine jms. Meeldetuletamisel tuttavate koristustööde iseseisev sooritamine. Tolmu pühkimine. Põranda pühkimine. Põranda pesemine mopiga. Tahvli, laudade ja uste pesemine. Tuttavate koristusvahendite kasutamine ruumide koristamisel. Toataimede eest hoolitsemine. Lillede kastmine	Kodukoha lähedal asuvad ettevõtted ja asutused. Õpilasele jõukohased ametid, nt koristaja, pesumasinist, haljastustöötaja, majahoidja, köögitööline, laadija, sulane jms. Nende ametite tööülesanded. Töö vajadus ja põhjused, miks inimesed töötavad. Tutvumine jõukohaste ametitega: koristaja, aedniku abi, koka abi, erinevad hooaja ja abitööd jne. Korrapidaja ülesannete järjestamine. Ülesannete jaotamine koristustöödel. Töötegemiseks vajalike oskuste omandamine, omandatud oskuste ühendamine ahelaks. Praktilisel tööharjutusel osalemine. Plaanid pärast kooli, suunatud karjääri planeerimine. Rollimängud: töövestlused, tööle

töövahendite ja nende otstarbega (nt lapp, hari, kühvel, luud, mopp, ämber). Juhendamisel erinevate tuttavate töövahendite kasutamine. Koostegevuses mööbli paigutamine klassiruumis sobivale kohale. Lühiajaline keskendumine tööprotsessile, koostegevuses töö lõpuleviimine (nt lapiga tolmu pühkimine). Koostegevuses eeskuju järgi hügieeni- ja ohutusnõuete järgimine. Lihtsate piltskeemide suunatud lugemine ja koostegevuses järgimine. Koostegevuses lihtsa töö kavandamine esemete ja/või pildimaterjali abil (nt igapäevaelu esemed, fotod, PCS pildid, piktogrammide vms). Abi vastuvõtmine, abi osutamisel tööprotsessis püsimine.	meeldetuletamisel. Verbaalsel suunamisel mööbli paigutamine klassiruumis õigele kohale (nt peale koristamist, klassi pidu vms). Lühiajalise töö või õpilasele antud tööosa täitmine ja lõpuni viimine. Verbaalsel suunamisel pildimaterjali ja/või sõnakaartide abil lihtsa töö tegevusplaani/ tegevuste jada koostamine. Enda abivajaduse märkamine ja abi küsimine.	kandideerimine. Töökuulutuste portaalidest ja ajalehtedest töökuulutuste otsimine ja lugemine. Lihtsa CV koostamine. Koristustöö plaani koostamine pildimaterjali abil või kirjalikult. Koostatud plaani järgimine. Kaaslaste abivajaduse märkamine ja abi osutamine.
---	--	--

Raha.	Raha otstarve ja kasutamine.	Eelarve ja kokkuvõid.
Teadmine raha olemasolust. Raha otstarbe mõistmine. Mängulistes tegevustes sisseostude sooritamise, poeteemalised nuku- ja rollimängud, mänguraha kasutamine. Mänguraha ja pärisraha. Müüdid ja paberraha.	Raha päritolu: palk, taskuraha, kingitud raha, annetus, taara tagastamine jms. Müntide ja paberraha välimus ja väärtus. Poes ostu sooritamise koosteguvuses. Tutvumine iseteeninduskassadega. Poes kingituste valik sõbrale sünnipäevaks, jõuludeks. Kingituste pakkimine. Reklaamlehtedega tutvumine.	Raha teenimise võimalused. Esmase ettekujutus eelarvest ja selle koostamisest, oma tulude ja kulude määramine. Kokkuvõid - selle vajadus. Soovid ja võimalused. Reklaamlehtedest kauba valimine, soodsaime leidmine. Reklaami kasutegurid ja ohud. Kaupluste kliendikaardid ja nende abil kogutud raha kasutamine, soodustused. Ostude sooritamiseks ligikaudse rahasumma määramine abiga. Ostude eest tasumine sularahas ja/ või kaardiga. Pangakaart makseviisina, selle turvaline kasutus. Iseteeninduskassa kasutamine. Internetipoed. Internetipoodidest kauba valimine ja ostmine. Ohud internetipoodide

		kasutamisel. Lihtsa eelarve koostamine (nädal, kuu) verbaalsel suunamisel. Kingituse valimine ja ostmine. Erinevate riikide rahaühikud.
--	--	---

3.2. Teema: Eneseteenindusoskused ja käitumine

3.2.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Eneseteenindusoskused ja käitumine		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks

Õpilane: 1) sooritab suunamisel eneseteenindustoiminguid, täidab hügieeninõudeid abiga; 2) sooritab igapäevatoiminguid osalise abiga; 3) korrastab abiga oma välimust; 4) märkab suunamisel ohtu, lähtub tegutsemisel hinnangust tohib - ei tohi; 5) teab ja kasutab meeldetuletamisel õpitud viisakusväljendeid.	Õpilane: 1) teeb eneseteenindustoiminguid enamasti iseseisvalt, oskab vajaduse korral abi paluda; 2) hindab tegevusi põhimõttel meeldib - ei meeldi, oskan - ei oska, tahan - pean; 3) hoidub nähtavatest ohtudest, kutsub/pöördub abi järele; 4) käitub meeldetuletamisel viisakalt tuttavates situatsioonides.	Õpilane: 1) tuleb toime enese teenindamisega, märkab ja abistab teisi igapäevatoimingutes; 2) hindab tegevusi põhimõttel õige -vale, meeldib - ei meeldi, tahan - teen, peab - teen, tahan - ei tohi - ei tee; 3) oskab lugeda hoiatus – ja teabemärke; 4) märkab endale ja teistele ohtlikke olukordi ja reageerib neile, kutsub abi, keeldub teda kahjustavatest tegevustest; 5) kasutab suhtluses viisakusväljendeid, täidab igapäevaseid viisakusreegleid.
---	---	--

3.2.2 Soovituslik õppesisu

Eneseteenindusoskused ja käitumine		
I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel

Igapäevaoskused. Suunamisel iseseisev riietumine. Kinniste sulgemine koostegevuses: lukk, suured nõöbid. Käte ja hammaste pesemine verbaalsel suunamisel ja/või skeemi järgi. Suunamisel iseseisev toimetulek WC-s. Suu pühkimine, nina nuuskamine, juuste kammimine verbaalsel suunamisel. Oskus küsida abi.	Igapäevaoskused. Iseseisev toimetulek peamiste igapäevaste eneseteenindus- ja hügieenitoimingutega. Lihtsamates situatsioonides oskus aidata teisi, nt garderoobis, sööklas. Kinniste sulgemine: lukupeaga lukk, trukid, nõöbid, sõlme sidumine. Isikliku hügieeni jälgimine. Raskuste puhul abi palumine. Toimetulek ja aktsepteeriv käitumine ujulas, (pere)arsti külastamisel, poes, ühistranspordis jm. Ühiskasutatava tualeti kasutamine.	Igapäevaoskused. Toimetulek isikliku hügieeniga lähtuvalt ealistest ja soolistest erinevustest. Enese regulaarne pesemine, pesemisvajaduse märkamine. Küünte lõikamise vajaduse märkamine, küünte lõikamine. Juuksuri teenused. Lipsu sidumine. Kaaslase abistamine (nt kingapaela sidumine, jope selga aitamine, toidu tõstmine vm).
--	--	---

Söömine. Söömine, söögilauas oma koha katmine ja enda koha koristamine. Tervisliku ja mõõduka toidukogusega harjutamine. Toidu valiku laiendamine.	Söömine. Laua katmine ja koristamine oma klassi õpilastele, valikute tegemine söömisel, elementaarsete lauakommete järgimine. Noa ja kahvli abil söömine. Söömine väljaspool kodu ja kooli: ekskursioonil, piknikul, kohvikus. Tervislik ja ebatervislik toit, nende eristamine, valik. Toidupüramiidi järgi söömisharjumuste jälgimine. Tervisliku toidutaldriku koostamine näidise alusel.	Söömine. Käitumine pidulauas, kohvikus, restoranis, rootsi lauas jm. Avalikus söögikohas tellimuse tegemine ja selle eest (abiga) maksmine. Viisakas söömine, noa abil toidu tükeldamine. Laua katmine pidulikeks sündmusteks. Tervislik toitumine: toidupüramiid, toidukorrad – ja kogused, söömiskultuur. Taimne toit ja loomne toit. Mitmekülgne toit. Vitamiinide vajadus. Ülekaalulisus ja rasvumine - nende ohud ja ennetamise võimaluse. Dieet, selle liigid, vajadus ja ohud.
Käitumine. Käitumine erinevates situatsioonides (tund, vahetund, rühmatuba,	Käitumine. Viisakas käitumine koolis ja väljaspool kooli: teater, ühistransport, kauplus jms.	Käitumine. Viisakas ja ebaviisakas käitumine koolis ja väljaspool kooli erinevates ametiasutustes. Ebaviisakast

arstikabinet jne). Suunamisel viisakussõnade/ viibete/ märkide "palun-aitäh/tänan", "tere - head aega" kasutamine. Enda õige ja vale käitumise suunatud eristamine. Ohuolukorras liikumine evakuatsioonijuhiga järgi. Isiklike asjade tundmine, eristamine kaaslaste asjadest. Loomade eest hoolitsemine koostegevuses.	Viisakussõnade sihipärane kasutamine. Abi palumine, viisakas pöördumine teise inimese poole. Enda ja kaaslaste õige ja vale käitumise eristamine. Hinnangu andmine teiste ja iseenda käitumisele. Ohuolukorras käitumine vastavalt juhistele. Asjade laenamine ja tagastamine. Lemmikloomade eest hoolitsemine, vägivaldse käitumise vältimine.	käitumisest hoidumine. Vajaliku teabe saamine, abi küsimine ametiasutustes. Käitumise ohuolukorras. Ohu hindamine ja abi palumine/kutsumine. Digitaalse keskkonna käitumise reeglid (internetis levivad petuskeemid, vaenukõne jne). Andmekaitse reeglid. Enda ja teiste fotode jagamine/postitamine. Asjade laenamine, võtmine, vargus. Varastamise ennetamine, selle tagajärgede mõistmine. Võimalikud väärkohtlemise situatsioonid: verbaalne ja füüsiline vägivald, kuriteole ärgitamine, seksuaalne ära kasutamine jms. Abi otsimine. Hooliv ja lugupidav suhtumine endast nõrgematesse inimestesse (nt lapsed ja vanurid), kiusamise ennetamine.
---	--	---

Hoiatus- ja teabemärgid. Esmased kokkupuuted hoiatus- ja teabemärkidega: tualetid, arst, politsei, apteek jms. Koolis ühiskasutatavate ruumide leidmine teabemärkide alusel (tualett, medõde, aula, söökla, spordisaal jms).	Hoiatus- ja teabemärkide tundmine ning mõistmine. Õpitud hoiatus- ja teabemärkide suunamisel leidmine ja äratundmine. Suunamisel orienteerumine õpitud hoiatus- ja teabemärkide järgi. Õpitud märkide tundmine: tualetid, elekter, kiirabi/arst, politsei, jalakäijatele suunatud liiklusmärgid jms. Ruumisisesed teabemärgid: väljapääs, sissepääs, evakuatsiooni kogunemiskoht, trepp, lift, parkla jne. Suunamisel orienteerumine liiklusmärkide järgi.	Hoiatus- ja teabemärkide mõistmine. Ümbritsevas keskkonnas orienteerumine õpitud hoiatus- ja teabemärkide järgi, nt majajuht, olmekeemia märgid, pesumärgid, triikraua reguleerimine, pliit ja praeahi, pesumasin jms. Linnaruumis orienteerumine liiklusmärkide abil, hoonete sees orienteerumine infomärkide abil. Mõisted siltidel "parim enne", "kõlblik kuni", toidu valimine nende lähtuvalt.
--	---	--

3.3. Teema: Kool

3.3.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Kool		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks

Õpilane: 1) orienteerub klassiruumis ja selle lähiümbruses; 2) tunneb oma klassikaaslast ja õpetajaid; 6) teab/kasutab pöördumisel kaaslaste ja õpetaja nime. 3) tunneb ära endale kuuluvad esemed; 4) teab oma asjade kokkulepitud hoiukohta; 5) kasutab tuttavat eset ja õppevahendit vastavalt selle otstarbele.	Õpilane: 1) orienteerub koolis ja kooli lähiümbruses; 2) teab kaaslaste ja õpetajate nimesid, kooli nime; 3) määratleb end kuuluvana kindlasse gruppi (klass, sõpruskond jne); 4) teab enda sünnipäeva, vanust; 5) teab kaaslaste vanust; 6) hoiab korras oma koolitarbed; 7) teeb vahet oma ja võõrastel asjadel, käitub vastavalt; 8) kasutab suunatult erinevaid digivahendeid praktilises tegevuses; 9) oskab tuttava esemega või töövahendiga tegutseda vastavalt selle otstarbele.	Õpilane: 1) osaleb oma tuleviku planeerimisel ja teeb suunamisel valikuid jätkuõppeks, valides etteantud valikute vahel; 2) teab oma sõprade sünnipäevi; 3) hoiab korras oma asjad ja lähema ümbruse; 4) teeb vahet oma – võõras – meie asjadel, käitub vastavalt; 5) oskab käsitseda õpitud multimeedia- ja digivahendeid; 6) oskab tuttava tööriistaga tegutseda vastavalt selle otstarbele ja tegevuse eesmärgile.
--	--	--

3.3.2 Soovituslik õppesisu

Kool

I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Kool. Minu klass, selle sisustus, mängnurk ja erinevad kohad õppimiseks, minu töökoht klassis. Õpetajate ja klassikaaslaste äratundmine. Minu klassi õpilased: kaaslaste nimed, poisid/tüdrukud. Erinevad ruumid koolimajas. Tuttavates ruumides orienteerumine. Tund ja vahetund: töö- ja puhkeaeg.	Kool. Õpetajate ja kaaslaste nimed, nimepidi kutsumine, nimepildi äratundmine. Klassikaaslaste nimesildid fotoga/ õpilasega seostamine. Kooli nimetus, koolihoone äratundmine, kooli sümboolika. Kaaslaste vanused, sünnipäevad. Erinevate kooliruumide otstarve. Erinevad õppeained. Iseseisev liikumine ühest ruumist teise. Orienteerumine koolihoovis ja kooli lähiümbruses.	Kool. Koolimaja ja selle ümbruse korrashoid. Kool ja tulevane töökoht. Elukutse/ameti valiku planeerimine ja suunamine, toetatud töö võimalused erinevates asutustes. Tutvumine kutseõppeasutuste, päevakeskuste ja tugikeskuste võimalustega. Kooli areng läbi ajaloo.

Koolitarbed.	Koolitarbed.	Koolitarbed.
Minu asjad, nende kasutamine ja korrashoid.	Minu asjad – kaaslaste asjad – õpetaja asjad. Kaaslaste asjade võtmisel loa küsimine.	Töökoha ja töövahendite korrashoid.
Koolitarvete koht.		Spordiriiete ja jalatsite korrashoid.
Riietumine spordiriietesse, spordiriiete kokkupanemine koostegevuses.	Klassiruumi ja koolitarvete korrashoid. Spordiriiete ja jalatsite korrashoid suunamisel.	Arvuti ja nutiseadmete sihipärane kasutus. Infootsing internetist. Nutiseadmete laadimine vastavalt vajadusele.
	Õpetaja juhendamisel õppetöös nutiseadmete ja arvuti kasutamine. Arvuti klaviatuuril trükkimine. Arvuti/ nutiseadme sisse ja välja lülitamine. Robotika alused ja haridusrobotite hooliv kasutamine.	Arvuti ja nutiseadme kasutus meelelahutuseks. Kontrollitud nutiseadmete kasutamise aeg.

3.4. Teema: Vaba aeg

3.4.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Vaba aeg		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks

Õpilane: 1) osaleb suunamisel ühisüritustel ja -mängus; 2) on kaasatud eakohaste ja võimetele vastavatesse vabaaja tegevustesse; 3) kasutab suunatult digivahendeid mängulistes tegevustes; 4) eristab päeva ja ööd, töö- ja puhkepäevi; eristab õppetundi ja vahetundi; 5) jälgib ja järgib suunamisel piltpäevakava.	Õpilane: 1) osaleb ürituste ettevalmistamisel, esineb pidudel; 2) valib vaba aja tegevuse etteantud valikute alusel ja tegeleb sellega suunatult; 3) kasutab suunatult erinevaid digivahendeid praktilises tegevuses; 4) külastab spordivõistlusi, teatrit, kino ja muid kultuuriasutusi; 5) teab lihtsamaid mängureegleid, peab neist kinni. 6) tunneb nädalapäevade järgnevust ja nimetusi, seostab nädalapäevi oma igapäevaste toimingutega; 7) jälgib ja järgib visuaalset päevakava.	Õpilane: 1) osaleb suunamisel kogukonna üritustel; 2) oskab teha ettevalmistusi tähtpäevade tähistamiseks; 3) tunneb enamlevinud tähtpäevade kombeid ja sümboleid; 4) sisustab oma aega meelepärase tegevusega (muusika kuulamine, sportimine, lauamängud jms); 5) oskab käsitseda õpitud multimeedia- ja digivahendeid; 6) koostab, jälgib ja järgib enda päevakava.
--	---	--

3.4.2 Soovituslik õppesisu

Vaba aeg		
I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Mänguõpetus. Individuaalne mäng rühmas. Suunatud mängimine koos kaaslasega. Mänguasjade valimine, teisega jagamine ja paigutamine oma kohale.	Mänguõpetus. Jõukohased lauamängud, arvutimängud, lihtne rollimäng (imiteerimine). Mängureeglid. Võit ja kaotus.	Mänguõpetus. Seltskondlikud mängud, rollimängud. Arendavad ajaveetmise kohad internetis. Arvutimängud. Interneti piiratud kasutusvajadus ja seal leiduda võivad ohud.
Erinevad vaba aja veetmise võimalused. Pildiraamatute vaatamine/ lugemine, jalutuskäigud, lühimatkad, mängud toas ja õues jne. Osalemine klassi/kooli üritustel. Erinevad sõiduvahendid. Päevaplaani järgimine koostegevuses.	Erinevad vaba aja veetmise võimalused. Mängud (lauamängud, rollimängud, liikumismängud jms), raamatud, TV, muusika kuulamine, matkad, sport, teater, kino jne. Sünnipäevade pidamine, sõprade küllakutsumine. Esinemine kooli üritustel. Peo planeerimine ja organiseerimine täiskasvanu	Erinevad vaba aja veetmise võimalused. Klassipeo/ sünnipäevapeo/ planeerimine ja organiseerimine. Hobid ja harrastused. Osalemine huvialaringides kindla harrastusega tegelemiseks. Iseseisvalt või perega kultuuri-, spordi- vm üritustel osalemine koolis ja väljaspool kooli.

	abiga. Osalemine erinevates huvialaringides. Ühistranspordi kasutamine üritustele, ekskursioonile jms sõitmiseks. Päevaplaani järgimine suunamisel.	Reisimine. Reisi planeerimine koostegEVuses. Transpordi kasutamise võimalused. Päevakava koostamine ja järgimine.
Sport. Igapäevase õppetegevuse osana koostegEVuses liikumismängudes, jalutuskäikudel, matkadel osalemine. Mänguväljakute külastamine. Liikumispausid koolipäeva osana. Vahetundides, sh õuevahetundides läbiviidavates liikumistegEVustes koostegEVuses osalemine. Sport kui harrastus. Liikumisringides koostegEVuses osalemine.	Sport. Igapäevase õppetegevuse osana suunamisel liikumis- ja sportmängudes, jalutuskäikudel, matkadel osalemine. Liikumispausid koolipäeva osana. Vahetundides, sh õuevahetundides läbiviidavates liikumistegEVustes osalemine. Sport kui harrastus. Liikumis- ja spordiringides suunatud osalemine. Mänguväljakute, terviseradade, ujula kasutamine suunatult vastavalt kehtestatud reeglitele. Visuaalsete juhiste	Sport. Igapäevase õppetegevuse osana liikumis- ja sportmängudes, jalutuskäikudel, matkadel osalemine. Liikumispausid koolipäeva osana. Vahetundides, sh õuevahetundides iseseisvalt liikumistegEVuste otsimine, kaaslaste kaasamine liikumistegEVustesse. Sport kui harrastus. Vaba aja sisustamine sportlike tegEVustega. Koolis- või väljaspool kooli toimuvatel treeningutel osalemine. Spordirajatiste ja ujula kasutamine vastavalt kehtestatud reeglitele.

	mõistmine, nt spordiväljakute kasutamise reeglid, trenaažööriide kasutamise kirjeldus jms.. Võimete piires reeglite sõnastamine.	
--	---	--

3.5. Teema: Aeg

3.5.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Aeg		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks
Õpilane: 1) eristab päeva ja ööd, töö- ja puhkepäevi; 2) eristab õppetundi ja vahetundi; 3) nimetab suunamisel käesolevat aastaaega; 4) osaleb suunamisel loodusvaatlustes; 5) märkab aastaaegade tajutavaid tunnuseid,	Õpilane: 1) teab ja järgib ööpäevarütm oma tegevuse planeerimisel; 2) tunneb nädalapäevade järgnevust ja nimetusi, seostab nädalapäevi oma igapäevaste toimingutega; 3) nimetab abiga aastaaegu õiges järjestuses; 4) vaatlleb suunamisel ilma ja riitub suunamisel vastavalt ilmale, teab seoses	Õpilane: 1) nimetab kuupäeva, aasta, orienteerub kalendris; 2) nimetab ja järjestab kuude nimetusi ja seostab neid aastaaegadega; 3) oskab nimetada hetke ilma olulisemaid tunnuseid, lugeda (sümbol)ilmateadet ja vastavalt sellele riituda; 4) märgib ja nimetab täis- ja pool-, veerand-, kolmveerandtunni, abiga

riietub abiga vastavalt aastaajale; 6) on osalenud rahvakalendri tähtpäevade tähistamisel; 7) jälgib ja järgib suunamisel piltpäevakava.	aastaaegadega loodusnähtuste olulisi tunnuseid; 5) jälgib kella, oskab nimetada täistunde; 6) on tutvunud esivanemate eluoluga, sh rahvakalendri tähtpäevadega; 7) jälgib ja järgib visuaalset päevakava.	veerandtunni; 5) asutab kella aja planeerimisel; 6) mõistab inimeste eluolu erisusi erinevatel ajaperioodidel; 7) teab olulisemaid sündmusi Eesti ajaloos; 8) teab rahvakalendri tähtpäevi aastaringis; 9) koostab, jälgib ja järgib enda päevakava.
--	--	---

3.5.2 Soovituslik õppesisu

Aeg		
I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Ajajaotus. Ööpäeva osad: päev, öö. Õpilase tegevused päeval. Isiklik piltpäevaplaan. Päevaplaani järgimine koostevuses. Tund ja vahetund: töö- ja	Ajajaotus. Ööpäeva osad: hommik, lõuna, õhtu, öö. Inimese tegevused ööpäeva eri osadel. Päevaplaani jälgimine ja järgimine, vajadusel suunamisel.	Ajajaotus. Aasta, kuu, nädal, ööpäev, tund, minut, sekund. Päeva- ja nädalarütm. Aastaring ajas (12 kuud, 4 aastaaega).

puhkeaeg. Kooli/tööpäevad, puhkepäevad. Nädalapäevade nimetused, äratundmine.	Kooli/tööpäevad, puhkepäevad, riiklikud pühad. Koolivaheajad. Nädalapäevade nimetuste mõistmine ja aktiivne kasutamine.	Aastaajad, seostamine kuudega. Kuude järjestus ja numeratsioon. Sündmuste ja pidude seostamine aastaategadega. Päeva, nädala tegevuse planeerimine. Plaani järgimine.
---	--	--

Aastaajad. Ühised suunatud loodusvaatlused. Ilmavaatlustabeli täitmine õpetaja abiga. Sügis. Sügise eri meeltega tajutavad tunnused värvid looduses, loodusnähtused sügisel (lehtede kolletamine, langemine, rändlindude lahkumine jms). Aed sügisel. Sügisannid. Riietus sügisel. Tutvumine sügiseste tähtpäevadega: isadepäev, mardi- ja kadripäev. Talv. Talve eri meeltega tajutavad tunnused, talvised loodusnähtused (lumi, jää). Tegevused talvel: kelgutamine, lumememme ehitamine. Talispordivahendid, nende äratundmine ja kasutamine. Loomade ja lindude toitmine talvel. Loomade tegevused talvel.	Aastaajad. Ühised loodus- ja ilmavaatlused. Ilmavaatlustabeli täitmine. Sügis. Sügise eri meeltega tajutavad tunnused. Sügise tunnuste äratundmine looduses ja pildil. Võrdlemine teiste aastaegadega. Lehtpuud ja põõsad sügisel. Rändlinnud. Sademed. Põld sügisel. Sügistööd aias ja põllul, tööriistad ja masinad. Sügisese tähtpäevad: õpetajate päev, mardipäev, isadepäev, kadripäev. Kombed, tähistamiste ettevalmistamisel osalemine, esinemine. Talv. Talve eri meeltega tajutavad tunnused. Talve tunnuste äratundmine looduses ja pildil. Võrdlemine teiste aastaegadega. Sademed talvel. Taimed ja loomad talvel. Kalad, putukad, linnud jm talvel. Tutvumine termomeetriga.	Aastaajad. Aastaring looduses. Aastaaegade vaheldumine, aastaegade vaheldumise põhjused. Päeva pikkus erinevatel aastaegadel, selle põhjused. Õhutemperatuuri jälgimine, mõõtmine. Ilmaportaali internetis. Termomeetrinäidu märkimine tabelisse. Ilma saadete vaatamine ja kuulamine, töö seal antud teabega. Sport ja meelelahutus: erinevad sportimisviisid. Sportimine olenevalt aastaajast. Loomad, linnud, putukad – elu seotus aastaajaliste muutustega looduses. Tähtpäevad – peamised kombed ja tavad, ettevalmistamine, tähistamine, Osalemine hooajalistes töödes. Puhastuteenused. Aiandus. Põllumajandus.
--	---	---

Talveriietus, oma riiete äratundmine. Tutvumine talviste tähtpäevadega: jõulud, vastlapäev. Kevad. Kevade eri meeltega tajutavad tunnused (lume sulamine, rändlindude saabumine, pajuoksad kevadel, esimesed kevadlilled jms). Kevadine rietus. Kevadised tähtpäevad: kevadpühad, emadepäev. Suvi. Suve eri meeltega tajutavad tunnused. Tegevused suvel: õuemängud, ujumine jms. Suvine rietus. Suvised tähtpäevad: jaanipäev.	Sooja- ja külmakraadid. Riituse valik vastavalt ilmale, termomeetrinäidule. Tegevused talvel: kelgutamine, suusatamine, uisutamine, lumememme ja lumekindluse ehitamine. Ohutus talvel. Talvised tähtpäevad: jõulud, vastlapäev, sõbrapäev, Eesti Vabariigi aastapäev. Kombed, tähistamiste ettevalmistamisel osalemine, esinemine. Kevad. Kevade eri meeltega tajutavad tunnused, muutuste jälgimine looduses. Võrdlemine teiste aastaaegadelega. Kevadlilled. Rändlindude saabumine. Kevadised tähtpäevad: kevadpühad, emadepäev. Kombed, tähistamiste ettevalmistamisel osalemine, esinemine. Suvi. Suve eri meeltega tajutavad tunnused. Ilmastikunähtused suvel (sademed, vikerkaar, äike). Riietumine suvel.	
---	---	--

	Tegevused suvel: päevitamine, ujumine, kalastamine, sõitmine jalgratta ja rulaga, õuemängud jne. Ohutus suvel (päevituskreemi kasutamine, vee joomine, ülekuumenemise vältimine). Putukate eest kaitsmine (säased, puugid). Suvised tähtpäevad: jaanipäev. Kombed, tähistamine.	
--	--	--

Kalender. Teadmine kalendri olemasolust ning otstarbest. Nädalapäevade nimetused. PCS piltide, piktogrammide vm pildilise materjalina esitatult äratundmine, seostamine vastavate värvide ja tähtedega. Aastaajad. Aastaaegade nimetused ja järgnevus. Koostegevuses klassis kalendri täitmine (nädala- ja kuupäev, ilm).	Kalender. Nädalapäevade nimetused ja järjestus. Kuude nimetused. Suunamisel kuude seostamine aastaaegadega ja kuude järgnevus. Kuupäeva tähistamine kalendris eeskuju järgi. Enda sünnipäev ja vanus.	Kalender. Kalendris orienteerumise oskus. Kuude nimetused ja järjestus. Kuude seostamine aastaaegadega. Kuupäeva märkimine ja seostamine kalendris. Enda, (pere liikmete ja klassikaaslaste) sünnipäev ja vanus.
Kell. Teadmine kella olemasolust ning otstarbest. Kiire ja aeglane. Aja kulu mõõtmine erinevate vahenditega: liivakell, taimerid vms.	Kell. Täis- ja pooltund. Erinevad kellad (mehaanilised, digitaalsed, liivakellad, päikesekellad, kella jälgimine nutiseadmetes). Tegevuseks kulunud aja jälgimine.	Kell. Täistund, pooltund, veerandtund, kolmveerandtund. Töö mehaaniliste ja digitaalsete kelladega, nende omavaheline aja seostamine. Kella 24h piires mõistmine (nt 8:00 = 20:00, 9:00 = 21:00). Ajakavad: tunniplaan,

		telekava, sõiduplaan jms. Arsti, juuksuri vm visiidi kokkuleppeline aeg. Kellaaeg päevaplaanis orientiirina, tegevuseks kulunud ja planeeritav aeg.
Vana aja lood Perekonna lugu: vanemad, vanavanemad. Vanemate ja vanavanemate lood lapsepõlvest. Perekonna tähtpäevad ja nende tähistamine. Vana aja toa- ja õuemängud, vanaaegsed mänguasjad. Eesti rahvapärinus. Rahvakalendri tähtpäevade tähistamine koostgevuses.	Vana aja lood Perekonna lugu: lihtne sugupuu. Eesti rahvapärinus. Eesti talurahva tööd ja tegemised. Rahvakalendri tähtpäevade tähistamine. Rahvariided. EV sümboolika. Eesti hümn, lipp ja vapp. Vanad mängud ja meelelahutused. Aeg maal enne inimasustust: dinosaurused.	Vana aja lood Rahvakalendri tähtpäevade kombed, toit. Peamised sündmused Eesti ajaloo. Eesti linnade tekkimise ajalugu. Kodulinna sünnipäev. Kodulinna fotod erinevatest aegadest. Eesti Vabariik. Tuntud inimesed. Presidendid. Erinevad ajaperioodid jääaeg, kiviaeg, rauaaeg jne. Inimtegevus (nt küttimine, korilus, maaharimine jms), ehitised, toit, riietus, transport jms erinevatel ajaperioodidel.

3.6. Teema: Elus ja eluta loodus

3.6.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Elus ja eluta loodus		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks
Õpilane: 1) tunneb õpitud mets- ja koduloomi, aed – ja puuvilju, taimi; 2) teab kodu- ja metsloomade hääbitsusi ja liikumisviise. 3) osaleb suunamisel loodusvaatlustes; 4) eristab suunamisel prügi vajalikest esemetest ja viib prügikasti.	Õpilane: 1) eristab elus- ja eluta loodust, teab nende tähtsust inimesele; 2) rühmitab elus- ja eluta looduse õpitud objekte/esindajaid oluliste tunnuste järgi, teab nende elupaiku; 3) teab levinumaid ränd- ja paigalinde, lindude rände vajalikkust; 4) teab lindude ja loomade abistamise vajalikkust talvel; 5) tunneb lihtsamaid loodushoiu põhimõtteid (vee- ja elektri kokkuhoid, prügi vähendamine ja sorteerimine, taaskasutus).	Õpilane: 1) nimetab õpitu ulatuses elus- ja eluta looduse esindajate olulisemaid tunnuseid, teab elus ja eluta looduse esindajate kasulikkust inimesele; 2) teeb jõukohast tööd kodus ja koolis; 3) teab oluliste loodusnähtuste praktilist tähtsust inimesele; 4) tunneb loodushoiu ja säästva eluviisi põhitõdesid, järgib neid.

3.6.2 Soovituslik õppesisu

Elus ja eluta loodus		
I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Elus ja eluta loodus. Esmane kokkupuude mõistetega elus/eluta.	Elus ja eluta loodus. Elusolendid: inimene, loomad, linnud, putukad, taimed. Elusolendite ühised tunnused. Looduslikud eluta looduse osad (vesi, õhk, maavarad, päike, kuu) ja inimeste poolt valmistatud asjad.	Elus ja eluta loodus. Elus ja eluta looduse tunnused ja osad. Elus ja eluta looduse osade eristamine ja rühmitamine tunnuste alusel.
Keskkonnakaitse. Esmased teadmised prügi sorteerimisest ja selle vajadusest. Prügi viskamine prügikasti. Koostegevuses prügi sorteerimine: paber/papp, biojäätmel.	Keskkonnakaitse. Esmased teadmised keskkonnakaitsest. Vee- ja elektri kokkuhoid: tule kustutamine, käte seebitamisel/ hammaste pesemisel kraani sulgemine, tualetis sobiva veekoguse laskmine, käte kuivatuspaberi, WC-paberi säästlik kasutamine jms. Prügi sorteerimine: paber/papp, biojäätmel, klaas, patareid. Taaskasutamise põhimõtted. Paberi taaskasutus	Keskkonnakaitse. Looduskaitse/keskkonnakaitse. Keskkonnareostuse äratundmine (nt reostunud veekogu, metsa alla visatud prügi), sellest teavitamine, selle vältimine. Tutvumine reostamise tagajärgedega ümbritsevas looduses ja videomaterjali abil. Võimalused reostuse vähendamiseks:

	joonistamiseks, meisterdamiseks. Riiete jm esemete sorteerimine põhimõttel: taaskasutamiseks kõlblikud - tuleb ära visata. Koduloomade väljaheidete koristamine õues.	taaskasutus, plastiknõude, kilekottide jms kasutamise vähendamine. Prügi sorteerimine: paber/papp, biojäätmel, klaas, plast- ja metallpakend, joogikartong, patareid, vanad lambid, vanad (mustad) riided. Puhta riietuste/ jalanõude/ mänguasjade vms taaskasutamine, annetamine, konteineritesse / taaskastuskeskustesse viimine.
--	---	--

Elusloodus. Taimed. Lilled. Vaatlemine suunatult sügisel, talvel, kevadel, suvel. Õpitud lillede äratundmine kasvukohas, ruumide kaunistustes, pildil, kujutamine kunsti ja käelise tegevuse töödes. Lillede kasvatamine klassis. Lillede hooldamine koostegEVuses (kastmine, tolmu pühkimine). Puude suunatud vaatlemine sügisel, talvel, kevadel, suvel. Viljapuude liigid: õunapuu, pirnipuu, kirsipuu, ploomipuu Puuviljade maitse, lõhn, kuju, värvus. Õpitud puuviljade äratundmine, sh fotolt ja pildilt. Aedviljade maitse, lõhn, kuju, värvus. Õpitud aedviljade äratundmine, sh fotolt ja pildilt. Loomad.	Elusloodus. Taimed. Söödavad ja mürgised taimed. Taime osad: juur, vars, lehed, õied, seemned, viljad. Taimede areng seemnest. Taimetele eluks vajalikud tingimused: vesi, valgus, soojus, toitained. Üheaastased taimed. Lilled. Toa -,aia - ja põllulilled. Lillede kasvatamine. Okas-ja lehtpuude enamlevinud liigid, erinevused ja sarnasused. Puud erinevatel aastaaegadel. Puu- ja aedviljade kasvatamine (seeme, taim, vili). Puu- ja aedviljade säilitamine, hoidistamine. Marjad. Söödavad ja mürgised marjad. Marjade säilitamine (külmutamine, kuivatamine). Hoidised. Seened. Söödavad ja mürgised seemned. Seente	Elusloodus. Taimed. Toataimed: Toataimede kasvatamine: valgus, temperatuur, niiskus. Toataimede kasutamine ruumide kujundamisel. Toataimed kui õhupuhastajad. Puu, põõsas, puhmas, rohhtaim, sammal, samblik Ühe- ja mitmeaastased taimed. Töötamine aedniku abilisenä. Tööd pargis. Mets. Metsa tähtsus. Eestis esinevad metsatüübid. Metsatööd. Loomad. Kodu- ja metsloomad, kodu- ja metslinnud. Loomariigi mitmekesisus: teistes loodusvööndites elavad loomad. Imetajad: välisehitus,
--	---	---

Koduloomad ja metsloomad. Kodukoha loomad ja linnud. Õpitud loomade ja lindude äratundmine, sh, fotolt, pildilt. Loomade/lindude häälte äratundmine, matkimine. Loomade/lindude liikumisviisid, liikumisviiside äratundmine, liikumise matkimine.	säilitamine. Enamlevinud ravimtaimed: korjamine ja kasutamine. Loomad. Kodu- ja metsloomad, linnud Loomariigi mitmekesisus. Loomade/lindude välisehitus. Putukate, kahepaiksete, kalade, roomajate iseloomulikud tunnused, eristamine loomadest, lindudest. Erinevad elupaigad: mets, põld, soo, veekogud. Loomaaed, loomapargid, farm, talu. Paiga- ja rändlinnud. Kodu-/lemmikloomade ja lindude eest hoolitsemine. Loomade kasulikkus inimesele. Loomade kaitse. Toitumine, poegimine. Noorloomad. Metsloomade elu erinevatel aastaegadel. Käitumisreeglid mesitaru, sipelgapesa, linnupesa leidmisel.	levinumad liigid, tähtsus. Putukad: tähtsus looduses. Putukate kasulikkus inimesele. Putukahammustused, esmaabi. Mesilane/mesilaste pidamine. Kahepaiksed: välised tunnused, elupaik Roomajad: välised tunnused, elupaik, ohud. Esmaabi rästikuhammustuse puhul. Kalad: välised tunnused, elupaik, enamlevinud kalaliigid Eestis. Kasulikkus inimesele. Kalapüük. Linnud: välised tunnused, levinumad linnuliigid, elupaigad, tähtsus. Toitumisahel. Elu ja töö talus ja farmis, kodutute loomade varjupaigas.
--	--	--

Eluta loodus. Mängud vee ja liivaga. Soe vesi, külm vesi, jää, lumi. Savist voolimine. Õhupalli täispuhumine ja õhu väljalaskmine. Valgus ja pimedus. Varjuteater.	Eluta loodus. Vesi. Vee tähtsus inimese elus. Vee säästlik kasutamine. Vee olekud. Kodukoha veekogud. Õhk. Õhu puhtus. Õhu puhtuse tagamine ruumides. Termomeeter. Tutvumine erinevate termomeetrite ja nende funktsioonidega. 0 kraad/punkt, sooja ja külma temperatuuri leidmine termomeetrilt (seoste loomine, et punane värv on soe ja sinine külm). Muld. Muld taimede kasvukeskkonna ja loomade elupaigana. Valgusõpetus. Pime ja valge aeg. Päike, kuu, tähed.	Eluta loodus. Vesi. Vee leidumine looduses, tähtsus, kaitse. Puhta vee omadused. Vee olekute seos temperatuuri-muutustega. Vee ringkäik looduses. Veekogud (looduslikud ja tehisveekogud). Puhtad/saastatud veekogud. Õhk. Puhta õhu omadused. Õhu tähtsus. Õhusoojus: soe õhk, külm õhk. Erinevad soojusallikad (päike, ahi, radiaator, kamin). Õhutemperatuur erinevatel aastaaegadel. Puhas õhk ja saastatud õhk. Termomeeter. Temperatuuriskaala. Pluss- ja miinuskraadid. Õhu-, keha- ja veetemperatuuri mõõtmine.
--	---	--

		Ilmateate mõistmine. Loodusvarad. Loodusvara/maavara. Maavarade tähtsus inimese elus. Savi, liiv, turvas, põlevkivi, paekivi. Muld, mulla harimine. Loodusvarade säästlik kasutamine. Loodushoid. Valgusõpetus. Looduslikud ja kunstlikud valgusallikad. Prillid, suurendusklaas. Hea valgustuse tähtsus. Elekter igapäevaelus. Ohutus. Elektri tähtsus ja säästmine.
--	--	---

3.7. Teema: Maateadus

3.7.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Maateadus		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks

Õpilane: 1) orienteerub lähiümbruses; 2) liigub koos täiskasvanuga tuttavalt marsruudil; 3) teab enda elukohta.	Õpilane: 1) orienteerub koolis ja kooli lähiümbruses; 2) teab asulaid kodukoha ümbruses, tunneb ära Eesti kaardi ja kasutab suunatult digitaalset kaarti; 3) tunneb ära riigi sümboolika, täidab suunatult sellega seostuvaid käitumisreegleid; 4) teab põhiilmakaari.	Õpilane: 1) orienteerub tuttavas avalikus ruumis; 2) teab ja näitab kaardilt Eesti suuremaid linnu, saari, veekogusid ning õpitud välisriike; 3) kasutab õpitu piires digitaalset kaarti; 4) tunneb riigi sümboleid, täidab nendega seotud käitumisreegleid; 5) oma võimete piires mõistab maailmaruumi olemust.
---	---	--

3.7.2 Soovituslik õppesisu

Maateadus		
I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Elukoht. Asula, kus õpilane elab. Linn/ maa. Õues ja pildilt oma maja ära tundmine.	Elukoht. Kodukoha lähem tundmaõppimine. Elu linnas ja maal. Kodune aadress. Tänav - maantee.	Elukoht. Maja ja korteri number. Korrus. Koduse aadressi kirjutamine, ütlemine. Turvalisus: kellele võib vastavat teavet edastada.

	Eramaja - kortermaja. Materjalid, millest maja on ehitatud.	Oma kodulinna/valla paberkaart ja digitaalne kaart, olulisemate kohtade leidmine sellelt (kodu, kool jms). Digitaalse kaardi abil teekonna planeerimine.
Eestimaa. Kodumaa Eesti. Eesti pealinn Tallinn. Kodukoht. Kodukoha nimi. Õppekäigud kodukohas. Kodukohas olevate objektide fotode järgi äratundmine ja nende leidmine õppekäikudel.	Eestimaa. Kodukoht Eesti kaardil. Linnad, järved, jõed kodukoha vahetus ümbruses. Tutvumine digitaalse kaardiga. <i>Google maps</i>'i abil kodukoha vaatamine. EV sümboolika. Eesti hümn, lipp ja vapp. Eesti rahvuslind, -lill. Pealinn. Rahvariided. Eesti president.	Eestimaa. Eesti kaart. Suuremad linnad, jõed, järved Eestimaal. Maakonnad. Õpilaste poolt külastatud linnade jm asulad. Eesti naaberriigid. Naaberriikide rahvad, keel ja rahvussümboolika. Digitaalse kaardi kasutamine.
Pinnavormid. Künkast üles ja alla ronimine. Kelgutamine.	Pinnavormid. Mägi, org, saar. Raba ja soo. Matkamine mitmekesisel maastikul.	Pinnavormid. Org, tasandik, poolsaar. Matkamine mitmekesisel maastikul.

Ilmakaared. Esmane tutvumine mõistetega põhi ja lõuna: lõunamaa, põhjamaa. Lõuna- ja põhjamaal tehtud fotode vaatamine.	Ilmakaared. Koostöös õpetajaga põhja - lõuna suuna näitamine oma klassis, toas kompassi järgi.	Ilmakaared. Põhja- ja lõunasuuna määramine kompassiga. Tutvumine mõistega lääs ja ida. Eesti kaardil Põhja-Eesti, Lõuna-Eesti, Lääne-Eesti, Ida-Eesti.
Plaan, maakaart, gloobus. Mängud reaalsete esemete vähendatud kujutistega: nukud, mudelautod, nukumajad jms. Ühistööna koolimaja, kooliõue, klassiruumi maketi meisterdamine erinevatest vahenditest (klotsid, karbid, pulgad jms). Pallimängud. Eesti kaardi ühisvaatlemine ja värvi alusel võrdlemine. Mida ja kuidas märgitakse kaardil: linnad, jõed, metsad, mäed jne.	Plaan, maakaart, gloobus. Plaan. Koolimaja lähiümbruse plaan, teekond koolist koju. Leppemärgid plaanil: puu, maja, jõgi, tee, mööbliesemed jne. Plaani järgi objektide suunatud leidmine klassis, koolis, kooliõues. Orienteerumismängud plaani järgi klassis, koolimajas, kooli lähiümbruses. Kaart. Eesti geograafiline kaart. Geograafilise kaardi leppevärvused. Kodukoha märkimine kaardil. Kodukoha	Plaan, maakaart, gloobus. Plaan. Klassi plaani koostamine ja kasutamine ruumis orienteerumisel. Plaanil märgitud objektide/esemete leidmine klassis, koolis, õues. Kodulinna/küla plaan, oluliste objektide leidmine plaanilt. Orienteerumismängud koduasulas. Kaart. Geograafiline Eesti, Euroopa ja maailma kaart: vaatlemine, võrdlemine. Eestimaa leidmine Euroopa ja maailma kaardilt. Eesti naaberriigid kaardil. Õpilaste jaoks olulised Euroopa ja maailma riigid.

Jõgede, majade, puude jms voolimine.	läheduses asuvad jõed, järved, asulad. Gloobus. Esmane tutvumine gloobusega. Gloobus kui maakera vähendatud mudel ehk „väike maakera“. Maailmaruum:. Esmane tutvumine maailmaruumiga. Maa, päike, kuu, tähed, teised planeedid.	Leppevärvused ja -märgid kaardil. Ookeanidele, maismaale, jõgedele, järvedele, asulatele osutamine erinevatel kaartidel. Leppemärgid digitaalsel kaardil: pood, kohvik, kool, park, haigla, peatus jne. Gloobus. Eesti asukoha leidmine ja märkimine gloobusel. Maailmaruum. Kosmos ja maailmaruum, planeetide nimetused. Elu tekkimine Maal.
---	--	---

3.8. Teema: Ohutus

3.8.1 Soovituslikust õppesisust lähtuvalt lahtikirjutatud õpitulemused

Ohutus		
I arengutaseme lõpuks	II arengutaseme lõpuks	III arengutaseme lõpuks

Õpilane: 1) orienteerub lähemas ümbruses, nii koolis kui kodus; 2) lähtub tegutsemisel hinnangust tohib / ei tohi; 3) märkab suunamisel ohtu; 4) täidab meeldetuletusel õpitud ohutu käitumise reegleid, sh liikluses.	Õpilane: 1) oskab võimalikult iseseisvalt liikuda kooli/kodu ümbruses; 2) hindab tegevusi põhimõttel õige - vale, tohib - ei tohi; 3) järgib õppekäikudel liikudes suunatult ohutusreegleid; 4) tunneb õpitud liiklusreegleid ja märke; 5) hoidub nähtavatest ohtudest, kutsub vajaduse korral abi; 6) teab ühissõiduki kasutamise reegleid; 7) oskab käituda ohuolukorras, teab hädaabinumbreid; 8) oskab paluda ja kutsuda abi.	Õpilane: 1) liikleb võimalikult iseseisvalt koduasulas; 2) oskab õppekäikudel liigelda vastavalt liiklusreeglitele ja -märkidele; 3) loeb ja mõistab hoiatus- ja teabemärke; 3) märkab endale ja teistele ohtlikke olukordi ja reageerib neile, kutsub abi; 4) keeldub teda kahjustavatest tegevustest.
---	--	---

3.8.2 Soovituslik õppesisu

Ohutus

I arengutasemel	II arengutasemel	III arengutasemel
Liiklus. Kõnnitee, sõidutee, maantee, ülekäigurajad, foorid. Ohutu liiklemine kooli ümbruses. Erinevad sõidukid teedel.	Liiklus. Ohutu liiklemine koduasulas. Kergliiklustee. Tee kodust koolini ja koolist koju. Ühissõidukid: sõidukisse sisenemine (kaardi valideerimine, pileti eest maksmine, nupu vajutamine uste avamiseks) ja väljumine. Liiklemine asulavälisel teel. Peamised liiklusmärgid: bussipeatus, kõnnitee, jalgrattatee, käigu-keeld, ülekäigurada, parkla, käigutunnel, esmaabi. Liiklemine pimedal ajal, helkuri kasutamine. Autos ja busses turvavöö kasutamine.	Liiklus. Liiklusmärgid. Liikluseeskirja vajalike sätete tundmine ja järgimine liikluses. Viisakusreeglid ühistranspordis: koha andmine piiratud liikumisvõimega inimestele, pensionäridele, rasedatele. Ühistranspordis piktogrammide ja teabemärkide mõistmine. Jalgratta, rula, tõukerattaga ohutu liiklemine: turvavarustus, helkurid jms.

Ohutusnõuete täitmine.	Ohutusnõuete täitmine.	Ohutusnõuete täitmine:.
Adekvaatne käitumine häire korral. Õpetaja/täiskasvanu korralduste järgimine hädaolukorras.	Käitumine ohuolukorras. Telefoni kasutamine. Hädaabinumber 112. Suunamisel adekvaatne käitumine, abi palumine/ kutsumine tulekahju, vette kukkumise, asjade varastamise korral. Käitumine putuka / looma hammustuse korral. Enesekaitse reeglid palava, külma ilma korral. Lihtne esmaabi.	Hädaabinumber 112, vajaliku informatsiooni edastamine. Käitumine erinevates ohusituatsioonides. Evakuatsioonisiltide mõistmine ja järgimine. Telefoni kasutamine. Enesele ja teistele suunatud ohtliku käitumise märkamine, ohu vältimine, abi palumine/kutsumine.